

Rundt vannet

Medlemsblad
Østensjø historielag
Nr 15 september 2017

Oppsal gård på et flyfoto fra tidlig 1950-tallet. Østensjøvannet i bakgrunnen

Tema: Oppsal gårds historie

Det skjer store endringer på Oppsal i disse dager. I slike tider er det viktig å stoppe opp litt og se tilbake på det som var.

*Østensjø skole
100 år i 2018!*

*Østensjø-Vaalerengen
Landets første bussrute*

*Østmarksetra-
hvor og hvordan*

*Fjellhus hageby
Vel verd å vandre i*

Innhold

31

47

43

52

3

Rundt vannet nr 15

- 03 Den høytliggende gården
- 31 Østensjø skole er 100 år i 2018
- 34 Østmarksetra – hvor og hvordan
- 43 Landets første bussrute
- 46 "Naturforskerne"
- 47 Vandring i Fjellhus hageby

Redaktør/layout: Frode C. Jacobsen
Øvrige bidragsytere: Leif-Dan Birkemoe,
Knut Helge Midtbø, Even Saugstad, Lars B.
Kristofersen, Bjørn Lilleeng

Bilder: Østensjø lokalhistoriske bilder (om ikke annet nevnt)

Lederen

Rundt vannet er kommet til nummer 15! Vi puster ut og er litt stolte. 52 sider er ny rekord. Mange har stått på og de fortjener en stor takk. Frode C. Jacobsen har gjort en kjempejobb som bladets nye redaktør. Leif-Dan Birkemoe har, nær sagt som vanlig, levert store deler av bladet.

En telefon fra Lørenskog i vår skaffet oss et arkiv fra bygginga av Østmarksetra som Even Saugstad og jeg har gravd litt i. Primærkilder er spennende.

Fakkelvandringen til Sarabråten for to år siden samlet utrolige 600. Ved nyåpninga av Korke-trekkeren kom det også flere hundre. 21. september er det ny vandring. Bli med!

Vi har en avtale med Ruter og Hans Andreas Fristad om et foredrag om T-banen. I høst er det vår bydel sin tur og kan vi feire 50 år til Bøler (28. oktober) til Skullerud (26. november). Foreløpig har vi ikke dato, men vi kommer tilbake med den.

Vi håper du støtter oss videre med 150 kroner for fortsatt medlemskap. Med ditt bidrag og med god støtte fra Østensjø bydel (Kulturbydel Østensjø!) skal vi fortsette å formidle lokale historier.

Den høytliggende gården

Oppsal gård - Fra gårdsdrift til boligstrøk

Av Leif-Dan Birkemoe

Første gang Oppsal gård omtales skriftlig er på slutten av 1300-tallet. Men gården er mye eldre. Ja kanskje fra tiden de første menneskene slo seg ned her. Mange har bodd på eiendommen gjennom hundrevis av år før mye av jorda ble boligområde tidlig på 1900-tallet og senere fra den store boligreisningen på 1950-tallet. Landbrukseiendommen ble gradvis visket ut i folks bevissthet. Siste fase i gårdens historie er nær. Bare navnet blir tilbake som boligstrøk, veinavn eller organisasjoner som ønsker tilknytning til stedet.

Oppsal (gnr.146) er et navn som også finnes flere andre steder i landet, men det er vanskelig å si noe sikkert om hvor gamle disse gårdene kan være. Som de fleste vel ser, består navnene av delene Opp og sal. Sal danner ikke noen egen navnegruppe. Det er i nyere betydning et ord for rom i et hus, men vi har grunn til å tro at det er et gammelt ord for selve huset, stedet der en bodde.

Det ser derfor ut til å være nokså parallelt med stue, stove i mange yngre stedsnavn. Oppsal kan derfor forklares som "den høytliggende gården, gården på høyden". Navnet passer godt, og er antagelig gitt i forhold til de eksisterende gårdene lenger ned, vingårdene og Østensjø.

Kilde: Søndre Aker Historielag, årbok 1985. Stedsnavn – forteller de noe? av Bjørn Eithun, UiO.

Tidlig bosetting

Hvor lenge det har vært drevet gårdsbruk på Oppsal, vet vi ikke. Men gårdsbrukene rundt Østensjøvannet hører til den al-

Oppsal gård før ombygging av hovedhuset i 1948/1949. Landhandelen, med inngang i hovedhusets søndre kortside, opphørte i 1938. Midt på bildet stabbur med hønsehuset til venstre. Bak slaktebu for gris. Låven bak falt ned i 2006. Til høyre det eldste fjøset og låven. Gårdsdammen er skissert med blågrønn farge på tunet. Akvarell av Ivar Håkenstad 1997. Foto: Leif-Dan Birkemoe

ler eldste bosettingen i Oslo-området. De eldste funn av steinøkser som er gjort i området ved Østensjøvannet er datert til en gang mellom 6 000 – 4 000 f.Kr., altså fra eldre steinalder. Innføring av jordbruket skjedde først i siste del av yngre steinalder (ca.2500 – 1800 f.Kr.). Det er fra denne tiden vi kan begynne å fundere på om gårdene ved Østensjøvannet kan ha røtter tilbake til.

At det kan ha bodd betydnings-

fulle personer med makt på Oppsal kan vi godt anta. Det er stor sannsynlighet for at langhusene i jernalderen har ligget på den høye fjellryggen som reiser seg opp fra Østensjøvannet. Noen mener at gården kan ha blitt utskilt fra den lavereliggende Østensjø gård pga. navnet "Oppsal", eller på gammelnorsk Uppsalir, som henleder på at gården ligger høyere opp i landskapet. Oppsal gård ligger 160

Gårdstunet. Det ovale gressfeltet midt på bildet markerer der gårdsdammen lå. Dammen var, hevdes det, egentlig et naturlig oppkomme, en kilde med godt drikkevann. I dammen var det i nyere tid karuss. Den ble fylt igjen på slutten av 1940-tallet. Til høyre stabbur og hønsehus, til venstre hovedhuset. Foto: Leif-Dan Birkemoe 14.05.2013.

moh, Østensjøvannet 105 moh.

Gammel ferdselsvei

Nedenfor terrassehusene i Oppsal terrasse går det en gammel ferdselsvei. Vi kaller den oldtidsvei og tidfester den gjerne til vikingtid/middelalder selv om vi ikke vet hvor lenge den har eksistert. Helt frem til Østensjøveien ble bygget på 1850-tallet var veien hovedvei sørover fra Oslo over Bryn, Skøyengårdene, Oppsal og Østensjøgårdene. Sideveier tok av til gårdene om ikke hovedveien passerte over tunet.

Lenge verserte haugen vest for hovedbygning med flaggstang på toppen som gravhaug, men nyere undersøkelser av Byantikvaren viste at det var en rydningshaug. Rundt Østensjøvannet er det imidlertid påvist over

20 gravrøyser. Og enda flere vet vi er slettet ved bygging av veier og bygninger.

Osloherad og Oslogrenda

Marine avleiringer gjorde omlandet rundt Østensjøvannet svært fruktbart. Området var en

del av Osloherad, bygden som i høymiddelalderen var en stor bondebygd omkring en ganske liten by. Bosettingen ved Østensjøvannet og på den dype leirjorda videre nordover mot Alna het i middelalderen Oslohverve, dvs. "Oslogrenda", etter sin beliggenhet like innenfor det gamle Oslo. Det gjenspeiler de gode driftsforhold til gårdene ved Østensjøvannet.

Ved utgangen av høymiddelalderen var det rundt 300 gårder eller gårdsbruk i Osloherad. Etter Svartedauden i 1349/50 ble en rekke gårder lagt øde, en nesten like stor nedleggelse av gårder som boligreisningen i dag har medført. Gårdene rundt Østensjøvannet klarte seg forholdsvis bra, ikke minst pga. de gode

Lenge verserte haugen i frukthagen vest for hovedbygning med flaggstang på toppen som gravhaug, men nyere undersøkelser av byantikvaren viste at det var en rydningshaug. Platået på haugen ble anlagt tidlig på 1920-tallet. Foto: Leif-Dan Birkemoe 14.05.2013

driftsvilkårene. Oppsal gård var blant disse.

Kirkegods

Vi vet lite om historien til Oppsal gård før biskop Eystein Aslaksson (biskop i Oslo 1386-1407) gir en del nøyaktige opplysninger om gårdens eiere og størrelse i "Den Røde bok" som var biskopens og kirkens fortegning over eiendommer, en "Jordebok". Om den årlige verdien av Oppsal heter det under avsnittet til Oslo Bispestol: "Av Oppsal 4 hefseldesbol og en gammel mark, og er det hovedbølet, som brevene sier". Når det vises til "brevene" må det også tidligere ha vært skrevet ned noe om eiendomsforholdet til gården. Kirkens inntekter av eiendommer kan ikke ha begynt før biskopen hadde fått et avgrenset bispedømme, dvs. mot slutten av 1000-tallet. Det tidligste Oppsal kom på kirkens liste over eiendommer kan da være en gang på 1100-tallet. Det kan godt tenkes at andre kirkelige institusjoner enn Oslo Bispestol har eid gården i perioden forut for opptegnelsen i 1396. Overføring fra opprinnelig privat eiendomsforhold skjedde bl.a. ved årtidhold som en kirkelig markering av en persons dødsdag med levende lys og lesing av sjelemesser. At Oppsal

var hovedbølet viser at det må ha vært minst ett underbruk. Mye taler for at underbruket (underbrukene) forsvant under Svartedauden eller ble slått sammen med hovedbølet.

St. Hallvard, emblem på programmet ved feiring av Oslo bispedømme 900 år i 1971. Oppsal gård kan ikke ha kommet inn under Oslo Bispestol før biskopen hadde fått et avgrenset bispedømme, en gang etter 1071. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

"Hefseldebol" er en jordegodsenhet som ga en årlig landskyld på 1 hefselde smør. Til sammenligning ga Østensjø på samme tid omkring 5 hefselder, mot Oppsals 4. Etter historisk leksikon er 1 hefselde ca. 35 kg. Hva leilendingen satt igjen med står det ingen ting om. Opplysningene vi får fra middelalderens jordebøker ser vi for det meste fra gårdeiernes synspunkt, ikke fra brukernes eller leilendingenes ståsted. Eierne

var sterkt interessert i den faste årlige inntekten de hadde av sine eiendommer, landskylda, som var gjenstand for avtale mellom eier og leier. Dette var individuelle avtaler som også må ha vært satt opp for Oppsal gård. Leien ble vanligvis betalt i naturalier, gjerne i smør.

Helt frem til 1560-årene står gården i lensregnskapene oppført som stiftsgods.

Krongods

Kirken eide før reformasjonen de fleste (over 80 %) av gårdsbrukene i Aker. Bøndene og kro-

Christian III, regent 1536-1559. J. Verheiden (kopi av Palleesen). Malmøhus. Ved reformasjonen i 1536 var det kongen som ble eier av kirkegodset, deriblant Oppsal gård. Foto: Leif-Dan Birkemoe 2012.

nen (kongen) hadde hånd om resten. Ved reformasjonen ble alt kirkegods i Norge lagt inn under kongen, eller kuppet av Staten, for Staten det var kongen. Etter reformasjonen (1537) ble eierforholdet til gårdene derfor helt endret. Midt på 1600-tallet var det kronen som stod som eier av over 60 %, mens kirken eide i underkant av 30 %. Bøndene eide om lag 10 %. Men danskekongen trengte penger til de mange krigene som ble ført og solgte eller pantsatte gårdene til bønder og andre som gjorde seg fortjent til det. Enkelte fikk også en gård i gave som erkjennelse for en eller annen tjeneste. Dette førte til at på 1700-tallet eide bønder og byborgere (godseiere) av ulik bakgrunn over 80 % av gårdene. Kirken beholdt rundt 15 % og kronen satt igjen med en ubetydelig andel.

Private overtar

Kronen pantsatte Oppsal gård 21. januar 1659 og 13. februar 1660 til assessor Knut Frandsen som fikk kongelig skjøte 12. juni 1663, den første private eier på Oppsal gård. Han var ikke bonde, men embetsmann og medlem av en kollegial domstol, dvs. dommer, i dette tilfellet høyesterett. Dommer Knut Frandsen ble også den første

private eier på Abildsø gård (gnr.160). Skjøte på Abildsø fikk han samme dato som Oppsal, 12. juni 1663 som inntil da hadde vært krongods. I pantedokumentet for Abildsø har han tittelen overhoffrettsassessor, altså høyesterettsdommer. Den samme Knut Frandsen fikk også pantebrev på Skøyengården (gnr. 144) 21. januar 1659 og ved skjøte 12. juni 1663 fikk sistnevnte også eiendomsretten. Han drev neppe selv verken Oppsal, Skøyen eller Abildsø gård med egne hender.

Frandsen beholdt Oppsal i drøyt ti år (1674) før han solgte til kommissarius Anders Boyessøn. Samme år solgte Knut Frandsen Skøyengården til samme kjøper. Abildsø solgte han allerede i

1664. Vi må anta at alle disse kjøpene var rene investeringer, mye bestemt av tilbud og etterspørsel. Spekulasjon kan vel ha vært en drivkraft. Tittelen kommissarius forteller at Boyessøn var en kongelig utnevnt embetsmann og langt fra bondeyrket. I 1694 solgte han Oppsal til Embret Gullisøn som igjen solgte videre til oberst, senere generalmajor Peter Jacob Wilster (1661-1727) ved skjøte av 30. januar 1708.

Offiser og godseier

Wilster bodde på Abildsø gård i ca. 30 år fra han fikk skjøte på gården i 1689. Offiseren var altså hjemmehørende på Abildsø da han kjøpte Oppsal. Også Lange-rud gård var med blant Wilsters eiendommer. På den tiden

Det eldste fjøset. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 14.05.2013.

Wilster kjøpte Oppsal var han inspektør over alt felt- og festningsartilleri i Norge. Under Den store nordiske krig mottok han heder og berømmelse som kommandant i Fredrikstad ved å organisere og sette i sving to særdeles vellykkede overfall på Karl XIIIs svenske garnison i Moss. Det er skrevet mye om general Wilsters militære karriere, men han beskrives også som en omstridt og selvrådig mann. Om han fikk utrettet noe på Oppsal tier historien.

Familiefeider

Sønnen til Anders Boyessøn, Antoni Skøyendal, tok Oppsal gård tilbake på odel. Men broren til Boyessøn, Ulrik Fredrik Boyessøn, protesterte og Skøyendal måtte selge videre til sin fetter visestiftsriver Johan Ernst Schultz ved skjøte av 5. april 1718.

Familiefeidene fortsatte, og de var til tider ganske harde. Skøyendal hadde overtatt Skøyengården etter sin far. Han hadde gått inn på Oppsals grunn og hugget ved og tømmer. På den tiden satt Mads Schultz, en slektning av han, som eier av Oppsal. Han protesterte på selvtekten i skogen. I en tvistesak ble grensestriden avgjort til Oppsals fordel. I boken "Nordre Skøyen hoved-

gård gjennom 600 år" er det gjengitt et kart fra 1737, nedtegnet av ingeniørkaptein A. von Brakel, som ble gjort i forbindelse med krangelen mellom Antoni Skøyendal og Mads Schultz på Oppsal om gårdsgrensen. På kartet er grensen mellom Skøyen og Manglerud tegnet

Over: Norges rikeste mann Bernt Anker (1746 -1805), var eier av Oppsal gård i to år. Maleri av Carl Frederik von Breda (1759-1818).

Foto: Wikimedia Commons

Under: Navnet lever fortsatt som gatenavn i Oslo. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

Bernt Ankers gate

langs bekken ved utløpet av Østensjøvannet. Skøyendal og Schultz hadde ulike oppfatninger av hvordan grensene gikk mellom Skøyen og Oppsal.

Hyppig eierskifte

Eierforholdene skiftet ganske hyppig i løpet av de neste 100

år. Etter opptegnelsene finner vi 15 forskjellige skjøter på eienkomsten i denne perioden. Noen gikk i arv, andre solgt til utenforstående. Flere av disse var auksjonsskjøter. Det viser hvor vanskelige tider det kunne være for eierne, noe som ikke var uvanlig for bøndene i Aker. Det var nok ikke bare uår som la vanskeligheter i veien for eierne, men også de mange skattene de ble pålagt. Alt fra militære engangsskatter (garnisonskatten i 1627) til individuell skatt på diverse bekledningsgjenstander (skoskatten i 1711). En av de som fikk et auksjonsskjøte i 1778 var etatsråd Bernt Anker. Han beholdt gården i to år noe som kjennetegner både tiden og formålet med kjøpet. Bernt Anker (1746 -1805) var en forretningsmann, skipsreder, skogeier, trelasteksportør, gods-eier, verkseier, vitenskapsformidler og kammerherre. Han ble etter hvert Norges rikeste mann og eide bl.a. bergverk og storgården Frogner Hovedgård. Omkring 20 000 ansatte hadde Anker i sine ulike virksomheter. Altså langt fra bondetilværelse på Oppsal.

Østre, Vestre, Nordre og Søndre Oppsal

Kildene på 1800-tallet til opplysninger om Oppsal gårds eien-

dom har forskjellige benevnelser på gårder og bruk med tilknytning til hovedbølet. Dette forvirrer fordi det derfor er vanskelig å følge et bruk eller gårdpart fra en periode til en annen. Folketellingen i 1865 oppgir gårdene Oppsal østre og Oppsal vestre. I utredningen "Beskrivelse over de matrikulerte Eiendomme i Akers Herred med forslag til ny Skylddeling, utarbeidet i Henhold til Lov af 6te Juni 1863" er

Svend Larsen Opsahl (1854-1922), var bror til Theodor Larsen Opsahl (1856-1931). De kjøpte Bogerud gård sammen i 1882, men Svend overtok Oppsal gård i 1888. Østensjø lokalhistoriske bilder nr. B20110005.

det kun Oppsal nordre som er oppgitt med navn og kan ikke være annet enn det folketellingen navngir som vestre. I tillegg er det fire eiendommer under

matrikelnummer 175 og løpenummer 250. Med 1838-matrikkelen kom det nye matrikelnummer og for å uttrykke oppdelingen i bruk ble det opprettet en serie løpenummer med tillegg av bokstaver og tall. Et system som var tungt håndterlig, særlig ved sammenslåing av bruk. Fra 1886 gikk man over til gårdsnummer (gnr.), og bruksnummer, (bnr.), slik det er i dag.

Under matrikelnummer 175 for Oppsal er det eneste som skiller brukene en eller to bokstaver bak løpenummeret: 250aa, 250ab, 250ad, 250ac og 250b. 250aa står ut for Oppsal nordre, identifiseringen er derfor gitt. Det som fra 1865 har gått under navnet "Søndre Oppsal" var den største av de utskilte eiendommene i matrikkelen. Derfor må 250ab være Oppsal søndre. Disse to gårdene hadde omtrent samme skyld. Nordre hadde 3 spesiedaler, 4 ort og 19 skilling mot søndres 3 spesiedaler, 1 ort og 21 skilling.

Den utskilte eiendommen Jørgensløggen må være 250b fordi det stemmer med hvem som eide/bodde der i 1865. Det stemmer også med matrikkelen i 1886 som viser overenstemmelse mellom gammelt løpenummer og nytt bruksnummer. Løpe-

nummer 250ad og 250ac eies av Thomas Johannessen Heftye. Dette er skogsområder som Heftye har kjøpt i forbindelse med oppkjøp av skog. Løpenummer 250ad er på 188 mål skog med dårlig grunn som årlig ga 15 favner ved, mens løpenummer 250ac var på 41 mål på dårlig "skovlænde" som ikke er oppført med noen avkastning av ved. Denne eiendom har anmerkningen

"Nøklevandstraaten". Vi kan dermed plassere eiendommen rett ved der "Korketrekker'n" ble anlagt på veien inn til Sarabråten. Plassen er inntegnet på et kart som Heftye lot opptegne i 1854. Den største eiendommen har etter all sannsynlighet vært i det samme området, knyttet til Heftyes skogkjøp etter 1856. Disse skogene fikk senere navnet "Nøklevandsskogene" som ble kjøpt av Aker herred i forbindelse med drikkevannsforsyningene i 1897.

Etter dagens gårdsnummerinndeling har Oppsal gård (gnr. 146) vestgrense mot Østensjøvannet. I nord og langt inn i Østmarka går grensen mot Skøyengården (gnr.144). I sørøst er det grense mot Ulsrud (gnr.145) og i sør mot Østensjø (gnr.147).

Hans Løvseth, trolig ved det som ble kalt Oppsalgrinden, i 1935-1936. Han holder hesten Solvår som han vant på loddsalget til travselskapet på Bjerke. Ved siden, en fole. Østensjø lokalhistoriske bilder nr. B20030060. Foto: Løvseth-familien.

I skattemessig forstand har Oppsal gårds eiendom med stor sannsynlighet hatt denne utstrekning langt tilbake i tid.

Isrett i Østensjøvannet

Til Østensjøvannet hadde Oppsal gård bl.a. isrett, dvs. rett til å skjære is. Dette var aktuelt før kjøleskapenes og frysernes tid. For gårdene var det særlig kjøling av melk, men de største forbrukere av is var bryggeriene. De kjøpte is fra Østensjøvannet, en ikke uvesentlig kommersiell

virksomhet fra 1860 og frem til omkring 1925. Frem til 1950-tallet tok man bare is til eget bruk. Isretten til hver enkelt gård var omsettelig. På denne måten fikk Søndre Skøyen gård kjøpt isretten til Oppsal gård rundt 1900 og beholdt retten helt til isskjæringen opphørte. Skjæring av is ga også arbeid til husmenn og dagarbeidere på en tid av året da det ellers var liten virksomhet på gårdene. Kjøring av tømmer var også noe som

hørte vinteren til.

Oppsal gård har også hatt fiske-, brygge- og båtrett til Østensjøvannet. I likhet med alle som hadde slike rettigheter ble de endelig opphevet på begynnelsen av 1960-tallet.

Nordre Oppsals jordveier

Verdivurderingen i 1869 i forbindelse med revisjon av skylddeling for matrikulerte gårder i Aker gir oss litt bakgrunn for gårdens verdisetting. Det oppgis

at det var 120 mål "Leermuld paa Leergrund" og 26 mål "Bakker og simplere Sandjord". Totalt 146 mål innmark. I tillegg la hustomter beslag på 2 mål. "Unyttig Fjeld" oppgis til 9 mål. Driftsmesig får gården karakteren "letbrugt". Dette ga en verdifastsettelse på 2,976 spd. Årlig avling oppgis til 10 tønner bygg og 30 tønner havre. Gården hadde 2 hester, 5 storfe og 4 sauer. Skogen med mange "flatberg" ga årlig 28 favner ved. Det oppgis ikke hvor mange mål skogen utgjør, men verdien som årlig tas ut oppgis til 600 spd. Sammenlignet med verdiansettelsen av Søndre Oppsal, som har omtrent samme kvalitet på skogen, er det beregnet ca. 0,9 spd. pr. mål. Nordre Oppsal hadde i 1869 ut fra samme grunnlag ca. 550 mål skog. Totalt (innmark og utmark) utgjorde eiendommen 707 mål. Avstanden til Christiania oppgis til "5/8 Miil" (ca.7 km) som tydelig vis er en tilleggsverdi. Gården får en totalvurdering med dyrkningskarakter "Godt". Skylddelingsrevisjonen gir gården omtrent samme skyldlegning som tidligere: 3,576 spd.

Etter de oppgaver som foreligger har Oppsal gård (gnr.146, med underbruk) hatt en størrelse ved inngangen til 1900-tallet på mellom 1100 og 1200 mål. Legger vi til skogeiendommen som Thom-

mas Johannes Heftye kjøpte ender vi på noe i overkant av 1400 mål.

Utnyttelsen av skogen synes å ha mest verdi som fyringsved, skal vi dømme etter verdioppgavene. Vi hører ikke om tømmerkjøp på Oppsal, men det er tømmerkjøring om vinteren. Heftyes oppkjøp av skog indikerer at han nok bl.a. tenkte på tømmer for salg. Sammenligner vi med Skøyen-gårdene vet vi at det ble saget tømmer ved Alna. Det kan derfor ikke utelukkes at også Oppsal kjørte noe tømmer til sagbruk ved Alna. Tømmer til eget bruk

Hans Løvseth (1887-1947) og hans kone Dagny (1887-1922) med sønnen Arne ved inngangen til landhandleriet på Oppsal. Bildet er tatt i 1920. Østensjø lokalhistoriske bilder. nr. B20030202. Foto: Løvseth-familien.

kan godt ha blitt skåret på gården, slik det ble på Søndre Skøyen helt inntil 1950-tallet.

Trevirke til gjerder på eiendommen ble trolig hentet fra egen skog.

Av jordbruksprodukter ser det ut til at bygg, havre og noe rug har vært viktige kornsorter. Hvete nevnes ikke. Derimot er poteter nevnt i siste del av 1800-tallet.

Seterdrift

I løpet av senmiddelalderen gikk allmenningsskogen i Østmarka over til å bli gårdsskog ved bruk gjennom hevd til beiteretter. Matrikkelen har sitt opphav i skattemanntall fra 1500- og 1600-tallet og la grunnlag for den første skattemessige skyld som ble lagt på gårdene. Gårdene rundt Østensjøvannet har trolig hatt beiteretter innover i Østmarka lengre enn det som i dag omfattes av matrikkelgrensene.

I boka "Østmarka fra A til Å" av Even Saugstad finner vi stedet Oppsalseter (Oppsalvangen) som var seter for Oppsal gård vest for Mariholtet. Setervangen ble muligens ryddet allerede på 1600-tallet og i drift utover 1700-tallet. Den var tegnet inn på et kart fra 1737, men det er ikke kjent hvor lenge setra var i drift (Kilde: Lise

Dette flyfoto fra tidlig på 1950-tallet viser at Oppsal gård ligger høyt i landskapet. Grensen mot vest er Østensjøvannet. Bygningen til venstre er hovedhuset som ble renoverert og ombygget på slutten av 1940-tallet. Den nærmeste driftsbygningen på østsiden (høyre) er fjøs, låve og stall. På motsatt side låve og slaktebu som falt ned i 2006. Stabburet står fortsatt. Til venstre for stabburet hønsehuset. Til høyre for låven vognskjulet som brant i 1975. Her ble det etter brannen bygget garasjer. Bakenfor er grisehusene. Huset mellom driftsbygningen og veien er den såkalte "Melbua" (delvis skjult), bygget av tyskerne under krigen. Jordveiene på vest og østsiden av gården. Jordstykket øverst i bildet tilhører nabogården Søndre Skøyen og ble kalt "Slora". Rønningjordet går ned mot Østensjøveien. Huset helt til venstre er eiendommen "Fjellet" under Oppsal byggeanmeldt i 1929. I bildets nedre høyre kant skimtes trikkesløyfen. I forkant langs Oppsalveien nabogården Rustad som er revet. Stabburet står fortsatt, men flyttet noen meter. Østensjø lokalhistoriske bilder nr. B20030057

Henriksen). Selv om det er få spor av seterdrift i Østmarka er det ikke usannsynlig at Oppsal gård har hatt beiterettigheter helt inn mot Elvåga.

Opsahl som familienavn

Svend Larsen Opsahl overtok Nordre Oppsal gård i 1888 etter sin mor Anne Dorthea Thoresdatter som var enke etter Lars

Svendsen, far til Svend. Da Svend overtok hadde gården gått i arv fra far til sønn i fire slektsledd fra slutten av 1700-tallet. Bondeselveiet ser derfor ut til å ha kommet tidlig til Oppsal etter at borgerskapet ikke lenger var dominerende eiere. Brødrene Theodor og Svend tok navnet Opsahl, trolig de første

som valgte gårdsnavnet som familienavn. Theodor og Svend Larsen Opsahl kjøpte Søndre Bogerud gård i 1882 seks år før Svend overtok Oppsal. Gårdsnavnet Oppsal ble lenge skrevet Opsahl før det ble Opsal og Oppsal, men familienavnet ble alltid skrevet Opsahl.

Hovedbygningen slik den var før ombyggingen på slutten av 1940-tallet. Utsnitt av akvarell av Ivar Håkenstad 1997.

Oppsal gård var som andre gårder i Aker preget av at Christiania vokste fra ca. 7 000 innbyggere i 1790-årene til ca. 76 000 i 1875. Det ble et stort behov for landbruksprodukter. Akerbygda var nærmest til å skaffe disse produktene og solgte sine produkter til byen mot kontant oppgjør. Oppsal var intet unntak.

Gårdens bygninger

Hovedhuset ble oppført av tømmer med panel, trolig rundt 1850. Huset hadde to leiligheter. I kjelleren var det to rom, i første etasje gang, to kjøkken og tre værelser. I annen etasje tre værelser og to alkover. Under en takseringsbefaring i 1920 blir det

opplyst at der var innlagt "elektrisk lysnett". Huset hadde en lengde på 17,7 meter og bredde på 9 meter.

Ved ombygningen på slutten av 1940-årene endret huset karakter. Før ombygningen kan vi fra bilder se at huset hadde kjøkkeninngang utenfra på den nordre kortsiden som eget bislag. På den måten unngikk man å gå gjennom hovedinngangen på langsiden mot øst med sølete fottøy og skitne arbeidsklær. Dette var et typisk trekk ved våningshusene. Særlig i onnene var ekstrahjelp i tillegg til familien det vanlige og alle måltider ble inntatt i fellesskap på kjøkkenet. I den søndre korten-

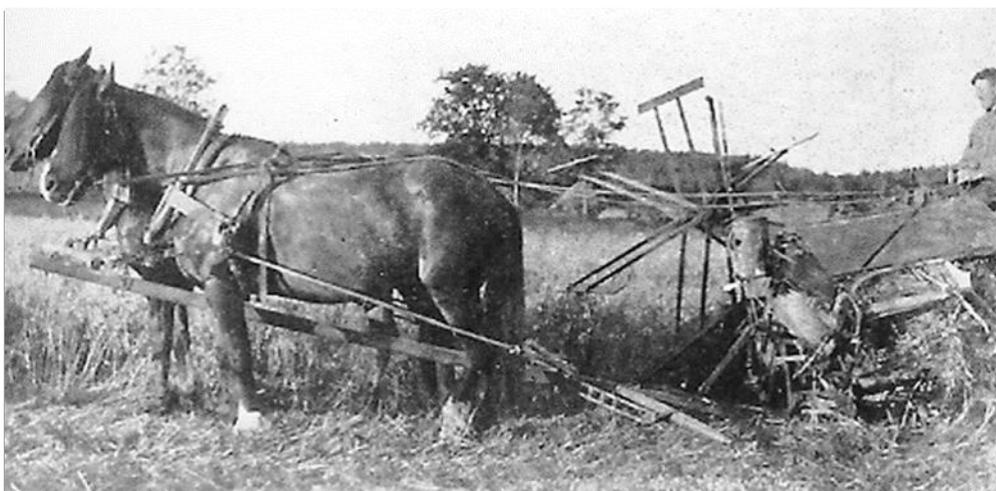
de av huset hadde butikken inngang. Så lenge det var butikkdrift påvirket denne virksomheten i stor grad hovedhuset.

Bygningene langs tunet har nok fått plassering etter naturlige årsaker ved at husene er lagt på mest mulig udyrkbare mark på det høyeste område. Vi finner låve, fjøs, vognskjul, lagerhus og stabbur. Sistnevnte er oppført av tømmer med ett rom i første og ett rom i annen etasje. Det er egentlig to fjøs. Fjøset lengst mot sør er det eldste. For en gård med mange griser var det naturlig også med slaktebu og et kokeri for skyller. Alt dette var på plass i 1920 i henhold til

branntakster. Det er god grunn til å anta at gården hadde de fleste av disse bygningene også i siste halvdel av 1800-tallet. I 1921 ble det reist en ny bygning i bindingsverk på 225 m² som inneholdt stall og vognskjul til erstatning for en mindre tømmerbygning på 56 m² med plass til tre hester.

Grisehus

I 1922 ble det oppført et grisehus på 115 m² "parallelt med den nyregulerte vei" nord på eiendommen. Denne vei er "min privateiendom" på begge sider, har Hans Løvseth gjort det klart i sitt brev til bygningssjefen i Aker. Dette var før Haakon Tvetters vei ble anlagt og veien opp fra Østensjøveien kom den gang inn på gården midt mellom byg-

Skuronn. Hans Løvseth brukte alltid hester til arbeid på jordene. Etter endt jobb fikk hestene bade i Østensjøvannet. Østensjø lokalhistoriske bilder nr. B20030248.

ningene og fortsatte mot Oppsalveien. Både Aker bygningssjef og Aker Helseråd er i godkjennelse av søknaden nøye med å påpeke at grisehus og kokeri "må innredes etter reglene". Samme strenge gjelder for gjødselplassen.

I 1925 og 1926 fremgår det på basis av en "Byggeanmeldelse"

ved "ominnredning samt reparasjon av eldre fjøs til grisehus" at "grisehus og fjøs" ble bygget i 1891 nordvest på eiendommen. Slik det fremgår av dokumentene synes bygningen primært å ha vært grisehus for 50 gris.

Huset "Fjellet"

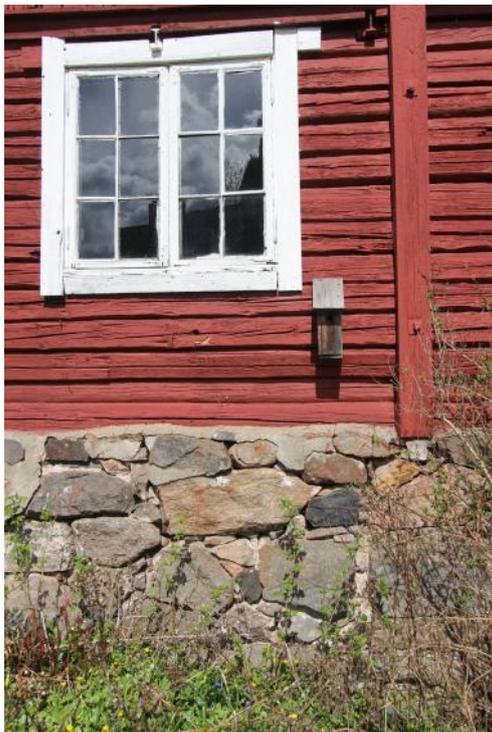
I 1929 ble det søkt om oppføring av et våningshus vest for hovedhuset. Etter tegninger og kartskisse kan det ikke være annet enn huset som i dag benevnes "Fjellet". Begrunnelsen for oppføring av huset var plass til arbeidsfolk, i enkelte dokumenter kalt tjenerbolig. I tilknytning til boligen ble det også søkt om kloakkanlegg til kum. Drikkevann var tilgjengelig ved henting fra vannpost. Samme år ble det reist et uthus i tilknytning til dette våningshuset.

Hestene fra Oppsal gård gikk gjerne på beitemarkene der Oppsal senter er i dag. Den beste jorda lå øst for gården, avskåret av trikken som kom i 1926 og Haakon Tvetters vei fullført i 1933. Både trikk og vei delte østsiden av jordeiendommen i to. Østensjø lokalhistoriske bilder nr. B20030203. Foto: Løvseth-familien.

Branntilløp

8. november 1939 kunne det lett blitt en dramatisk situasjon på Oppsal gård. Et støpejerns røykrør fra bryggerhuset var ført opp inne i brannmuren. Røret lå så nær treverk at dette ble antent. En sprøytebil fra Bryn brannstasjon ankom med tre brannmenn. Etter brannrapporten klarte de å kjøre på fem minutter. Noen bøtter vann og varmen ble slokket. Reparasjon og forlengelse av pipa ble en sak

Fjøsveggen .

Foto: Leif-Dan Birkemoe, 14.05.2013.

som måtte godkjennes av bygningssjefen i Aker.

Ombygging og tilbygg til våningshuset

I august 1948 ble det anmeldt til og ombygging av våningshuset.

Det foreligger ingen dokumenter som setter spørsmål om huset som kulturminne eller at det er bevaringsverdig. Tilbygget i nord hadde heller ingen konsekvenser av reguleringsmessig hensyn.

Griserøkterboligen

I 1950 ble det søkt om utbedring av den såkalte griserøkterboligen som da ble oppgitt å være ca. 25 år gammel, altså bygget omkring 1925. Huset ble okkupert av tyskerne under krigen og innredet som røkterbolig, en funksjon det fortsatte å ha etter krigen.

Tyske bygninger

Under krigen satte tyskerne opp noen uthus eller brakker. Bygningene sto på peler og er vanskelig å finne spor etter i dag. Kun en bygning fra tyskerne er gjenværende i tillegg til rester av en vaktbu (2017).

Det store hamskifte

Hvilke endringer som fant sted med jordbruket på Oppsal, under det såkalte store hamskifte utover på 1800-tallet, da omfattende endringer fant sted i det norske samfunnet, kjenner vi lite til. Folkene på gården som hadde vært vant til å leve av det jorden ga, ble en del av en større økonomisk helhet, ikke minst i forhold til en voksende by. Nye

Stabbursstein.

Foto: Leif-Dan Birkemoe, 14.05.2013.

typer redskaper og maskiner endret gårdsdriften, og handelen mellom land og by økte. Hva som ble anskaffet av nytt utstyr eller omlegging av drift på Oppsal er det ikke funnet nedtegnelser om, bortsett fra det som er nevnt i branntakster. Vi må likevel anta at det har det vært utslag av endrete driftsformer. Alle større redskap skal være avskaffet etter hvert som driften opphørte. Traktor ble aldri anskaffet, kun hest ble benyttet i arbeidet på gården. På nabogårdene Østensjø og Søndre Skøyen finner vi tydelige beretninger om endringer og effektivisering av gårdsdriften. Trolig har det ikke skjedd ubemerket på Oppsal.

Kildevann

En gårdsdam lå sentralt på tunet, på eiendommens høyeste punkt. Dammen var, hevdes det, egentlig et naturlig oppkomme, en kilde med godt drikkevann. I senere tid sikkert forurenset og ikke brukt til annet enn vann til dyrene og som sikringsdam (brannndam). Dersom det forholder seg riktig med kildevann kan faktisk vannforsyningen ha vært en av grunnene til at Oppsal ble lagt så høyt opp i terrenget. Det er ikke funnet gode bilder av gårdsdammen, men på akvarellen av Ivar Håkenstad 1997 er det skissert en blågrønn dam på tunet. Også på kart fra Aker kommune er dammen tegnet inn. Dammen ble fylt igjen på slutten av 1940-tallet.

Dammen som lå lengre mot nord er også markert på kartskisser fra Aker kommune.

Tresking

Th. Kristoffersen fra Bakkeløkka tok seg av treskingen i første halvdel av 1900-tallet fordi Oppsal ikke hadde egen treskemaskin, en jobb Kristoffersen påtok seg for flere gårder uten treskemaskin i Østensjøområdet. Hans sønn Kjell har tatt vare på treskemotoren som sto på hjul og ble trukket av hest. Selve treske-

maskinen hadde også drag og ble trukket av hest. Motoren gikk på diesel eller det som ble kalt solarolje. Den ble varmet opp med en blåselampe. Kjølevannet var i en stor tank, koblet til motoren med ledning. Slik ble treskeredskaperen installert på gården. Treskeutstyret ble rigget nær låvebrua. Selve treskemaskinen inne på låven, hvis mulig. Den ble kjørt av to mann og trukket på plass med hest. Treskingen foregikk fra oktober til november. Kjell har en kvittering fra Th. Kristoffersen datert 30. oktober 1940 for 11 timers tresking til kr. 6,50 pr. time pluss kr. 5 for oppsetting, totalt kr. 76,50. Etter at dyreholdet opphørte ble både treskeren og melkevogna satt inn i skjulet på Smeden. Alt dette brant opp da

Smeden brant på 1970-tallet. (Kjell Kristoffersen 2012).

Landhandel

Svend og hans kone Anne Marie åpnet landhandel på gården. Det var Anne som drev butikken. Hun kjørte selv med hesten den lange veien til Kristiania og hentet varer. Om kvelden kjørte hun rundt til kunder for å levere varer. Det kunne bli lange veier og lange dager. Det fortelles at Anne og Svend var meget hjelpsomme og sosialt innstilt, ikke minst overfor de som var fattige. Butikkdriften sysselsatte folk i tillegg til familien. Som en ekte landhandel var det salg av mange varetyper, også ved hugget i egen skog. I 1930 ble det søkt om bensinanlegg for 3000 liter med pumpe 10 meter fra

Kjell Kristoffersen fra Bakkeløkka ved siden av treskemaskinen som utførte leietresking på Oppsal gård før og under krigen. Foto: Leif-Dan Birkemo, 06.07.2012.

landhandelen og 5 meter fra Oppsalveien.

Løvset og Bakkehavn

14. juni 1892 ble det holdt en såkalt skylddelingsforretning, dvs. en sammenkomst for å dele opp en eiendom i flere selvstendige enheter. Eiendommen sør for Smedbergbekken var i 1875 utskilt fra Abildsø, gnr. 160, og eid av grosserer og godseier H.C.Mathiesen på Linderud. Denne dagen var det tre nye bruk som så dagens lys. "Parcellen Bakkehagen" ble utskilt med bruksnr. 10 til Theodor Opsahl fra Søndre Bogerud, Løvset med bruksnr. 8 til Andreas Hanssøn, husmann med jord fra Dalen, og Multehaug bruksnr. 9 til Ole Bjørnsen. Bakkehavn og Løvset skulle vise seg å få nære bånd til Oppsal.

Løvseth som familienavn

Theodor Larsen Opsahl (1856-1931) giftet seg med Marie, f. Jensdatter Stefferud (1851-1924) fra Stefferud i Feiring. Marie og Theodors eneste barn var Dagny. Hun ble gift med Hans Julius Andreassøn i 1911, sønn av Andreas Hanssøn som hadde kjøpt Løvset i 1892. Hans Julius Andreassøn var født på Dalen i 1877 der familien bodde den gang. Dalen lå litt lenger sør langs dagens E6. Hans Julius

Andreassøn tok navn etter den nye gården Løvset dit familien flyttet. Senere ble det lagt til en "h" i familienavnet, Løvseth. På den tiden Hans giftet seg med Dagny overtok de plassen Granli under Lambertseter, litt vestenfor Løvset. Da Hans og

Flagget vaier i vinden. Stangen står på rydningshaugen, slik den har gjort fra 1920-tallet. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 17.05.2013.

Dagny flyttet til Oppsal overtok Georg, bror til Hans, plassen Granli og drev som slakter og med griseoppdrett til Granli ble ekspropriert av kommunen etter krigen.

Eierskifte

Anne og Svend fikk sønnen Lars i 1888. Han giftet seg med Emma, født Pedersen fra Fjellhøy ("Fjeldhøi") i Oppsalveien der

hun drev landhandel inntil hun flyttet det lille stykket bort til Oppsal gård. Emma og Lars jobbet begge i butikken på Oppsal. I 1915 døde Lars 27 år gammel av lungebetennelse. Dermed var Anne og Svend uten arving til gården. Nærmeste arving var Dagny, datter til Svends bror Theodor på Søndre Bogerud. Hvilke planer som ble lagt er ikke godt å si, men i 1922 dør Svend 68 år gammel. Da har allerede Hans Løvseth fått skjøte på Oppsal gård, noe han fikk i 1919. Svend må ha vært syk i noen år slik at arverekken ble ordnet mens han ennå levde. I 1919 kom derfor Dagny og Hans til Oppsal, men i januar 1922 dør Dagny to måneder før Svend av Pneumonia hispanica, altså siste

Opsahl Landhandleri

(Indehaver: Ole Jerpset), Østensjø pr. Bryn st. – Telefon 19351. *Alt hva De trenger i kolonial og fetevarer vil De til stadighet finne i godt utvalg hos os. Daglig ny frisk middagsmat. Alt i forstoffer anbefales. Ordres på malerverer og bygningsartikler ekspederes prompt til dagens billigste priser.*

bølge av spanskesyken.

Ny forretning på Oppsal

Hans Løvseth drev landhandelen etter Svend og Anne Opsahl ennå noen år inntil Ole Jerpset

leide lokalene. På et kort Jerpset distribuerte til kundene heter det:

Jerpsetfamilien hadde leilighet i 2. etasje på gården. Ole Jerpset drev butikken på Oppsal gård inntil han åpnet sin nye forretning i Østmarkveien 2, på hjørnet av Østmarkveien og Oppsalveien. I Østmarkveien 4 lå Magnor, en stor villa med låvebygning som senere ble kalt "Jerpsetlåven". Hans Løvseth overtok for annen gang landhandelen på gården i 1932 da Ole Jerpset med familie flyttet til en leilighet i det nye forretnings-

bygget. Hans Løvseth drev butikken frem til 1938.

Hester og griseoppdrett

Dagny og Hans fikk to barn Thorleif og Arne. Etter at Dagny døde i 1922 giftet Hans Løvseth seg med Ingrid Othilie Vilskog fra Østfold i 1927. Hun hadde blant annet vært hushjelp på Østtensjø gård. De fikk barna Ingeborg (f.1930) og Oddvar (1927-2007) som vokste opp på Oppsal gård.

Hans Løvseth var kjent for sin interesse for hester og griseoppdrett. På det meste hadde de 300 griser, 16 storfe og ikke rent få

hester, mange av dem travhester på Bjerke. Grisehus og grisebinger lå nord for hovedhuset, trolig av hensyn til lukten. Det var ikke det eneste problematiske med grisehold. Paul Skappel på nabogården Søndre Skøyen fortalte at en gang gikk det galt og møkka fra grisehuset rant nedover Rønningjordet mot Østensjøvannet. Lukten var naturlig nok til plage for naboer og mange klager ble sendt til Helserådet. Inspeksjoner og krav om utbedring av anlegget ble fremsatt overfor eier, Ingrid Othilie Løvseth. Saken ble av Oslo kommune i 1958 fremstilt som

Grunnmuren til fjøset. Stabburet på motsatt side av tunet. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 14.05.2013.

Oppsal gård er stengt inne av hus og blokker på alle kanter. Blokkene mellom Skøyenkroken i nord og Skøyenånsveien i sør, langs Haakon Tveters vei sørover til Oppsal senter var gårdens beste jord. Oppsalhjemmet (planlagt revet for å bygge nytt) med betjeningsboligene legger beslag på resten. I vest Saga-husene og terrassehusene i Oppsal terrasse. I nordvest Skøyenåsen skole. Østensjø lokalhistoriske bilder nr. B20100055. Foto: Knut Sørby 2004.

potensiell fare for forurensning av Østensjøvannet. På kart fra Oslo Bygningkontroll datert 28. august 1958 er det tegnet inn traseen som gjødselen fra grisehuset ville få mot Østensjøvannet, samme vei Paul Skappel kunne berette om. På Oppsal gård var det Oddvar Løvseth som hjalp til med griseholdet fordi hans far Hans Løvseth gikk bort 60 år gammel i 1947.

Jordveiene på Oppsal ble hovedsakelig drevet i området øst for gården mot det som i dag er be-

byggelsen ved Oppsal senter.

Oppsalgrinden

Vi har bilder på 1930-tallet av hester som beiter på jordene i øst, men selve havnehagen var nok på vestsiden, det som lenge var hagemark med naturlig gress i området ved Rønningbakken mot Skøyenåsen skole. Her var trolig Oppsalgrinden (Opsahl Grind), en grind som før 1850-årene sto ved veiskillet i bakken opp mot Oppsal gård. Den gamle ferdselsveien (oldtidsveien) kom fra Bryn

over høydedraget ved Skøyengårdene, ned mot Østensjø skole, opp Rønningbakken nedenfor Skøyenåsen skole. Ved veidelet gikk hovedveien videre sørover mot Østensjø gård, mens det gikk en gårdsvei videre til Oppsal og Ulsrud. I gamle veiprotokoller ble det brukt markeringspunkter som beskrivelse for den enkelte gårds ansvar for veivedlikeholdet. Opsahl Grind var et slikt fast punkt eller sted som man brukte for avstandsbestemmelse til neste

sted. Opsahl Grind var etter all sannsynlighet skillett mellom eiendommene Skøyen og Oppsal.

Om denne veien har vi en anførsel i veginndelingsprotokollen fra rodeinndelingen i 1826: "Fra Hovedveien No 4 ved Etterstad om Brynd, Skøyen Broe og Gaarden Skøyen til Opsahl hvor Veien aftager til Østensjø ved Opsahl-Grinden, 5560 Alen."

Hans Løvseth hadde før okkupasjonen hester i dette hageområde som var godt egnet til hestebeite.

Trikken kommer

I 1926 kom trikken som delte jordveien i to. Dette må ha vært en skjellsettende hendelse. A/S Akersbanene ble stiftet i 1917 to år etter at Lars Opsahl døde. Det var rundt denne tiden at traseen til Østensjøbanen ble utredet. I Aker historie bind 3 står det at bare et par måneder etter at herredsstyret hadde tatt beslutning om opprettelse av Akersbanene ble det sendt en søknad til Arbeidsdepartementet fra generaldirektør Ragnvald Blakstad og sokneprest dr. Alfred Eriksen om konsesjon på en bane fra Etterstad til sørenden av Østensjøvannet. Før nærmere behandling etterlyste departementet mer underlag for konsesjonssøknaden. Blakstad underrettet i

april 1918 departementet at han for sitt vedkommende frafalt søknaden. Fra sokneprest Eriksen forelå ingen meddelelse. I jubileumsboken for Oppsal Vel 50 år (1954) kan vi lese at soknepresten i Vålerengen, dr. Alfred Eriksen hadde "underhandlet om kjøp av Nordre Oppsal til utparsellering i samarbeid med generaldirektør Ragnvald Blakstad". Årsaken til at søknaden ble trukket var "at kjøpet av Oppsal ikke kom i stand. Gården ble tatt på odel av Hans Løvseth".

Trikketraseen som ble valgt fra Bryn går først på Nordre Skøyens grunn som kommunen kjøpte i 1910, deretter på Søndre Skøyen gårds grunn fra omtrent Godliasvingen til litt sør for Skøyenåsen T-banestasjon. Videre på Oppsal gårds eiendom. Når det gjaldt Søndre Skøyen ble det ikke betalt noe vederlag til grunneier for at traseen gikk over eiendommen. Tilsvarende var det trolig for Oppsal der det til og med var den beste jorden. Svend Opsahl kan ha sett det som slutten på gårdens drift og ønsket utparsellering slik Anton Tschudi gjorde for Søndre Oppsal i 1901. Men hva om man kunne finne en alternativ trase? Hvem som tok kontakt med hvem er ikke godt å si, men

Ragnvald Blakstad var ikke hvem som helst. Han var en innflytelsesrik industrimann og kraftutbygger. Om veien gikk gjennom soknepresten skal være usagt, men ikke usannsynlig. Men konsesjonssøknaden ble trukket. Dagny ble løsningen ved at hun benyttet arveretten. Østensjøvannet fikk ligge uten trikkelinje i vannkanten.

Utparsellering

Men hva hadde skjedd hvis Svend ikke var blitt syk og døde? Noe utparsellering fant riktig nok sted i 1920-årene og småhusbebyggelsen tok fart. Vi vet ikke om Svend hadde planer om ytterligere utparsellering. Der som det hadde dreid seg om hele eiendommen hadde ikke kommunen hatt noe å ekspropriere etter krigen, Obos hadde ikke fått tomter til å bygge på. Trolig ville det blitt et småhusstrøk som i Oppsal-skogen slik det ble på Søndre Oppsals grunn.

Og trikken hadde fått større trafikkunderlag lenge før boligreisningen på 1950-tallet.

Ny vei kommer

Da Svend Opsahl overtok Oppsal gård i 1888 fantes det bare to kjøreveier på Oppsal. Begge veiene startet ved Østensjø gård. Oppsalveien førte opp til Opp-

sal gård. Ulsrudveien førte opp til Ulsrud gård, videre forbi Jørnsløkken/Solbakken og møtte Oppsalveien der Kampheimveien begynner i dag. Andre veier var bare kjerreveier eller gangveier over og gjennom gårdene og husmannsplassene.

Ny oppfartsvei til Oppsal var lenge et krav fra de som bodde på Oppsal. Allerede i 1914 ble saken grundig drøftet i Oppsal Vel og forslag oversendt Akers formannskap. Flere alternativer ble diskutert. Først i 1919 ga Aker herredstyre den første bevilgningen til Haakon Tveters vei, men igjen var det uenighet om linjereiningen. Først i 1927 ble den påbegynt og ført fram til delet mellom Søndre Skøyen og Nordre Oppsal. Da var det bevilgede beløp oppbrukt. I 1930 ble arbeidet tatt opp igjen og veien fullført i 1933. Da var allerede jordveien på gården delt i to av trikkelinjen. Nedbygging av den beste jorda tok enda et skritt.

Okkupasjon

I 1942 ble Oppsal gård okkupert av tyskerne som også overtok dyrene. Tyskerne trengte fleisk, noe den vanlige norske borger måtte unnvære. Derfor passet griseholdet okkupantene svært godt. Hans Løvseth med familie

fikk fortsatt bo på gården, men tyskernes rekvirering la klare grenser for hva man kunne foreta seg. Familien fikk beholde noen få dyr til eget bruk.

Gården lå også nær den tyske leiren Rosenbusch langs Haakon Tveters vei (fra høsten 1943) som var gjerdet inn med piggetråd. Tyskerne oppførte flere mindre uthus. Ett av disse står fortsatt (2017) og fikk navnet "Melbua" fordi det etter krigen ble brukt til å lagre mel. Deler av en vaktbu kan man også se restene etter (2017). Våningshuset "Fjellet" ble også okkupert pluss den såkalte griserøkerboligen. Om Oppsal under krigen, se Rundt vannet nr. 13 2015.

Etterkrigstid og boligreising

I 1947 døde Hans Løvseth og kommunen eksproprieterte eiendommen på 600 mål skog og 120 mål innmark i 1948. Slik gikk det med de fleste Aker-gårder i området. Oppsal var intet unntak. Det gikk ofte sterkt inn på gårdbrukerne som måtte se sine jordveier bli forvandlet til boligtomter. Hovedhuset ble på denne tiden rehabilitert, dvs. at den praktfulle, rundt 100 år gamle bygningen i panelt tømmer fremsto i ny skikkelse i 1949. Obos startet den store boligreising i 1953. De første andelseie-

re flyttet inn i 1954. Gårdsdriften ble avsluttet for godt i 1965. På slutten var det bare høner og kalkuner igjen. Det var ikke storfe på gården lenger enn til ca. 1955. Gris helt mot slutten av 1950-tallet.

Gårdseiendommens siste fase

Hovedhuset på gården har etter 1980 vært utleid til kommunen, i den første tiden til hjemmetjenesten til Oppsal distrikt. Senere har det vært barnehage her. Det har også vært leiligheter for utleie. Familien bygget i 1982 den nye villaen i forkant av den gamle hovedbygningen. Ingrid Othilie Løvseth (1902-1982) bodde i hovedbygningen helt frem til hun døde. Ingeborg Jesperud flyttet tilbake til Oppsal gård i 1982/83 etter å ha bodd på Jesperud gård på Stovner fra 1959. I november 1987 flyttet hun ut av hovedhuset. Familien solgte resteiendommen på 10-12 mål til en eiendomsutvikler med overtakelse 1. juni 2013.

Noen av bygningene på gården har, etter nedleggelse av gårdsdriften, blitt benyttet til verksteder, lager og småindustri. I låven var det i noen år innredet klubblokaler for en Chilensk forening, åpnet av den Chilenske ambassadøren (Winkelmann 2013). Låven på vestsiden av tu-

net falt ned en vinter, trolig i 2006, av elde og snøtyngde, de andre bygningene ble gradvis fraflyttet og står sommeren 2017 langt på vei tomme. Planer om omregulering til boligblokker

opp mot syv etasjer og rekkehus har pågått en tid. Landskapet vil helt endre karakter i det planområdet er definert til å ligge innenfor "stasjonsnært område" med føringer om høy fortetting.

Uttalelser sommeren 2017 tyder på at det kun er stabburet som ser ut til å bli vernet som historiefortellende element.

Del 2 Søndre Oppsal – utparsellert til småhus

Når Søndre Oppsal (bnr. 2) første gang blir utskilt fra hovedbølet (bnr.1) varierer noe etter forståelsen av skifter, skjøter og skylddelinger. Det har vært salg og tilbakekjøp flere ganger, ofte med bare ett års mellomrom. I 1823 fikk vi en utskillelse som flere mener er første gang. I 1838 ble bruksnumrene 1 og 2 slått sammen, trolig frem til 1865.

Søndre Oppsal og Nordre Skøyen

Nye skylddelinger ble foretatt i 1845, 1854 og 1863. I forslaget til ny skylddeling som ble utgitt i 1869, men også i en branntakst fra 1865, står Peter Nicolai Aas oppført som eier. Peter Nicolai Aas eide Nordre Skøyen fra 1884 frem til han døde i 1891. Hans far Hans Pedersen Aas (1808 -1891) kjøpte Nordre Skøyen i 1845 og hans mor Maren Aas født Nilsdatter (1793-1871) ble i 1834 eier av Frøengården (Lille Frøn) som enke etter sin første mann Even Hansen.

Det var på denne måten hennes mann Hans Pedersen Aas, i yngre år omgangsskolelærer, kom inn i kretsen av Akerbygdens gårdbrukere. Denne arv ble ført videre til sønnen Peter Nicolai Aas, jurist og utnevnt til fullmektig hos en statssekretær i 1874. I boken om Nordre Skøyen står det at han en tid bodde på Oppsal, men om han personlig drev gården er vel heller tvilsomt. Peter Nicolai Aas

giftet seg i 1864 med Kathinka Huseby. De fikk en datter som ble oppkalt etter moren. Hans kone døde imidlertid alt i 1865 og Peter Nicolai Aas giftet seg en tid senere med Kathinkas søster Elida Huseby (1847-1923). De overtok Nordre Skøyen i 1884. I matrikkelen for 1888 står Peter Nicolai Aas oppført som "Kgl. Fuldmæktig". Peter og Elida fikk to barn Ellen og Sigrid. Peder Aas vei er først og fremst

Søndre Oppsal hvor fra utparseleringen ble foretatt av Tschudi i 1902.

Hovedbygningen på Søndre Oppsal gård slik den så ut før ombyggingen. Østensjø lokalhistoriske bilder nr. B20040011.

oppkalt etter eieren av Nordre Skøyen, men Søndre Oppsal bør også være en del av minnet.

Solgte eiendommen til nybyggere

I 1880 kjøpte Amund Christiansen Søndre Oppsal for kr. 24 000. 12. september 1898 overdrar han gården til sin eldste sønn Christian Amundsen for kr. 27 000 som i 1900 solgte til eiendomsfirmaet Anton Tschudi for kr. 28 000 ved skjøte 18. januar 1901. Anton Tschudi stykket opp eiendommen og solgte den til nybyggere.

Et år før Christian Amundsen solgte gården til Anton Tschudi var det syv personer som bodde på gården. I tillegg til de fem som tilhørte familien var det to tjenestefolk. Den yngste av disse var en 14 år gammel svensk jente som stelte i huset og hjalp til med dyrene. Typisk for denne tiden var at fire av beboerne var født i Sverige, henholdsvis i Dalsland og Värmland. Søndre Oppsal ble i 1869 oppført med 121 mål jord "leermuld, hvorav noget sandblandet" og 20 mål "meget bakket". Totalt 141 mål innmark og 265 mål "skov med daarlig Grund" som årlig ga 15 favner ved. Gården fikk av herredskommisjonens komite karakteren "Godt dyrket". Basert på disse tall var Søndre Oppsal

Det brune huset bakerst er hovedbygningen på Søndre Oppsal gård, nå Motbakkene 3. Huset står fortsatt, men ombygget til det ugjenkjennelige. Så sent som i mars 2013 ble det hvite huset til høyre revet, trolig en rest av uthusbygningene. 27.05.2004.

totalt på 406 mål. I 1869-oppgaven står det at årlig utsæd var ½ tønne rug med årlig avling 45 tønner. Av bygg utsæd 2 ½ tønner med årlig avling 24 tønner. Utsæd for havre var 2 tønner og avling 60 tønner. Det ble også dyrket poteter til en årlig verdi av 180 skilling. Gården hadde to hester.

Oppsals eldste bygning

Hovedbygningen på Søndre Oppsal, bygget før Peter Nicolai Aas eide gården, står fortsatt i Motbakkene nr. 3, men i sterkt ombygget stand. I 1865 listes det opp følgende bygninger på gården, i tillegg til hovedbygningen: bryggerhus, låve, fjøs, stall, stolpebod, og vogn- og vedskur. Flere av bygningene ble oppført av tømmer, blant disse var fjøset

med plass til 10 kuer og stallen med plass til 3 hester.

Materialer fra en av driftsbygningene på Søndre Oppsal skal være benyttet til å bygge reisverket til "Nystuen", villaen i Østmarkveien 3 som ble oppført i 1903 (Eirik Wærner). I et skriv til Næringsdepartementet i 1943, avdeling for bygningsmaterialer, med søknad om materialer ved innlegging av vann i Motbakkene 3, tilhørende Harald Hansen, opplyses det at huset er Oppsals eldste. Det var da jordgulv og grunnmuren ekstra tykk.

Fortsatt står det i 2017 et lite hus igjen sør for hovedhuset med adresse Motbakkene 5 som i 1914 ble bygget av smed Julius Jensen på en parsell av Søndre Oppsal.

Del 3 Bruket med flere navn: Jørgenslækken – Jørnslækken - Solbakken

I 1823 ble bruk nr. 3, Jørgenslækken, utskilt fra hovedbølet, gnr. 146. På 1700-tallet var Jørgenslækken en husmannsplass under Oppsal gård.

Ifølge boka "Oppsal vel gjennom 75 år 1904-1979" benyttes navnet Jørgenslækken fra 1824, med henvisning til grunnboken. Jør-

Solstua. Det eldste navnet som selvstendig bruk må ha vært Jørgenslækken, mens det på folke-
munne har vært benyttet det kortere navnet Jørnslækken. I en periode som husmannsplass kan navnet ha vært et annet, trolig i kombinasjon med hovedbølet Oppsal. I 1869-beskrivelsen oppgis eien-

årlig syv favner ved. Oppsummert ga dette en skyld på 1 spesiedaler, 1 ort og 7 skilling.

Nære familieband

Familien som bodde på Jørgenslækken var gårdbruker Lars Hansen Jørgenslækken (f.1825 på Jørgenslækken) og hustru Johanne Simensdatter. Gårdsbruket ble frikjøpt i 1824. Ekteparet fikk fem barn, men Johanne døde i barselseng i 1874. Hanna Sofie (f. 1859), den eldste av barna, var da 15 år. Hun bestyrte derfor huset for faren i noen år til hun giftet seg mot slutten av 1880-årene med Dinius Soot Pedersen (f.1862) fra Urskog i Akershus, en av etterkommerne etter kanalbyggeren Engebret Soot (1786–1859) og hustru Anne Olsdotter. Broren Olaf Hagbart (f. 1867) var ved morens død bare 7

I 1823 ble bruk nr. 3, Jørgenslækken, utskilt og frikjøpt fra hovedbølet. På 1700-tallet var dette en husmannsplass under Oppsal gård. Jørgenslækken benevnes i folketellingen 1875 som Nordre Jørgenslækken, i folketellingen for 1891 som Oppsal Jørgenslækken. På kart og offentlige dokumenter fra 1915 og senere benyttes navnet Solbakken. Hovedhuset ble revet ca. 1990, uthus og stabbur tidligere. Østensjø lokalhistoriske bilder nr. B20030128.

genslækken benevnes i folketellingen 1875 som Nordre Jørgenslækken, i folketellingen for 1891 som Oppsal Jørgenslækken, og i 1900 som Jørgenslækken. På kart og i offentlige dokumenter fra rundt 1915 og senere benyttes navnet Solbakken i noen sammenhenger også Solbakken/

dommen til 54 mål. Av dette var 35 mål "Leermuld og litt Sandmuld på Leergrund, god Jord", 19 mål mindre god. Det ble sådd en tønne bygg som gav 10-12 fold, to tønner havre som ga 4 -5 fold og fire-fem tønner poteter som ga 7-8 fold. Gården hadde en hest og tre storfe. "Skov med Fladbjerg" ga

sterke følelser for sin søster som han ville tilgodese dersom anledning bød seg.

De to andre barna var Teodor Adolf Larsen (f. 1861) og Mathilde Alida (f. 1865). I tillegg hadde familien en tjenestepike, Helene Simensdatter, (f. 1835 i Enebakk). Etter navnet å dømme kan dette ha vært en slektning, evt. søster,

av moren Johanne. Etter folketellingen i 1875 bodde også Andrea Jensen, fattiglem, forsørget av Akers Fattigvesen, alder ukjent, født i Enebakk som "tulling før 40 år".

På gården var det i 1875 "2 hester, 5 kyr, 1 får og lam, 1 svin og gris. 1 ¼ tønne bygg, 2 tønner havre, 80 skålpund gressfrø, 6 tønner poteter".

Olaf Larsen var en fremmelig fyr som slo seg opp på sjokoladeproduksjon og eiendomsspekulasjon. Han kjøpte eiendommen "Parcellen Bakkehagen" (skjøte 1897) fra sin tremening Theodor Opsahl på Søndre Bogerud som hadde kjøpt jordsstykket i 1892. Den 20. oktober 1899 skjøtet Olaf Hagbart Larsen eiendommen med bygninger til sin svoger Dinius Soot Pedersen, gift med Olaf Larsens søster Hanna Sofie. Familiebåndene mellom Oppsal, Bogerud, Jørgensløyken og Bakkehavn var tette.

Kafé Solbakken

Rundt 1920 var Waldemar Berseth eier og da ble eiendommen kalt "Berseth" og lenge etter at Burum på Ulsrud kjøpte gården rundt 1925 het det "Bersethjordet", løkka det ble spilt fotball på rett overfor seniorboligene i Østmarkveien, fortalte Helge

Bakkehavn i 1898 like etter at gården ble bygget. Mannen med en hund på armen er bruker og fra 1899 gårdens eier Dinius Soot Pedersen. Hans hustru Hanna Sofie trolig til høyre med den yngste sønnen Olaf i hånden. Ekteparet Hanna Sofie og Dinius fikk tre barn. Foruten Olaf (f. 1895) datteren Valborg (f. 1893) en av jentene på bildet og Guttorm (f. 1890) på hesten. Det ble Valborg som førte gården videre idet hun giftet seg med Rolf Kristian Holmsen (1887–1968) fra Lofsrud gård. Personen med hatt til høyre kan neppe være en annen enn Olaf Larsen, bror til Hanna Sofie som begge kom fra Jørgensløyken. De øvrige personene bodde sannsynligvis også på gården. Hovedbygningen, i sveitserstil, er trolig tegnet av arkitekt Eduard Carlén (1866–1959). Østensjø lokalhistoriske bilder nr. B20060211

Sollie. Waldemar Berseth var for øvrig en tiltaksrik kar som drev restauranten på Kongshavn ved Mosseveien, et forlystelsessted med bad. Størst popularitet hadde stedet fra omkring 1900 til og utover i 1920-årene. Frem mot krigen ble det spilt utpreget folkelige revyer. Helge Sollie fortalte at Berseth forsøkte seg med å bygge pene broer og et fossefall på eiendommen. Rundt 1920 hadde Berseth flere byggeprosjekter på Solbakken. Fra 1918 til 1924 finner vi flere dokumenter sendt til Akers bygningsjef om oppsetting av bryggerhus og til-

bygg til gammelt våninghus. På tegningene for "Ny fasade mot syd" er det skrevet "Kaffe Solbakken, W. Berseth, 5-5-24". Det foreligger ingen opplysninger om kafédrift på Solbakken, så det ble nok med planene. Men det var flere i området som hadde kafédrift så ideen var neppe helt spesiell. Huset var imidlertid ganske stort skal vi bedømme bilder tatt kort før rivning, ikke ulikt tegninger fra 1920-tallet. Så noe ble nok bygget av Berseth i eierperioden. For øvrig ble eiendommen gradvis omre-

gulert til boliger, særlig etter krig.

Siste beboer var Walter Kristensen og frue. Hovedhuset ble revet ca. 1990, uthus og stabbur

tidligere. Veinavnet Jørnsløkkveien er et minne om gårdsbruket.

Del 4 Tre husmannsplasser

Del 4 er en oppdatert og revidert utgave fra Sothøna nr. 45, juni 2013.

I lensmann Knophs oversikt i 1771 (St. Hallvard nr. 19) nevnes Vassenga, Jørgensløyken og Dølerud (Dohlerud), eventuelt i en nyere form Dalerud, som husmannsplasser under Oppsal.

Bakken eller Vassenga

Jørgensløyken ble frikjøpt i 1823 og er nevnt under et annet avsnitt. Vassenga kan være et annet navn på husmannsplassen Bakken som vi fortsatt kan se

tuftene etter. Det er ikke kjent når Bakken ble ryddet, men etter kartopplysninger har den trolig vært bebodd i en periode på 50-

60 år rundt midten av 1800-tallet. Området har også noen hageetrær, mest sannsynlig fra den tiden det bodde folk der. Plassen ligger noen meter vestenfor det vi også i dag kaller Vassenga, et stykke av oldtidsveien nord for Oppsal terrasse. Vassenga er et navn vi finner flere steder rundt Østensjøvanet, betegnelsen på vannmettet mark. Der det er vått uavhengig av nedbørforhold.

Dalerud

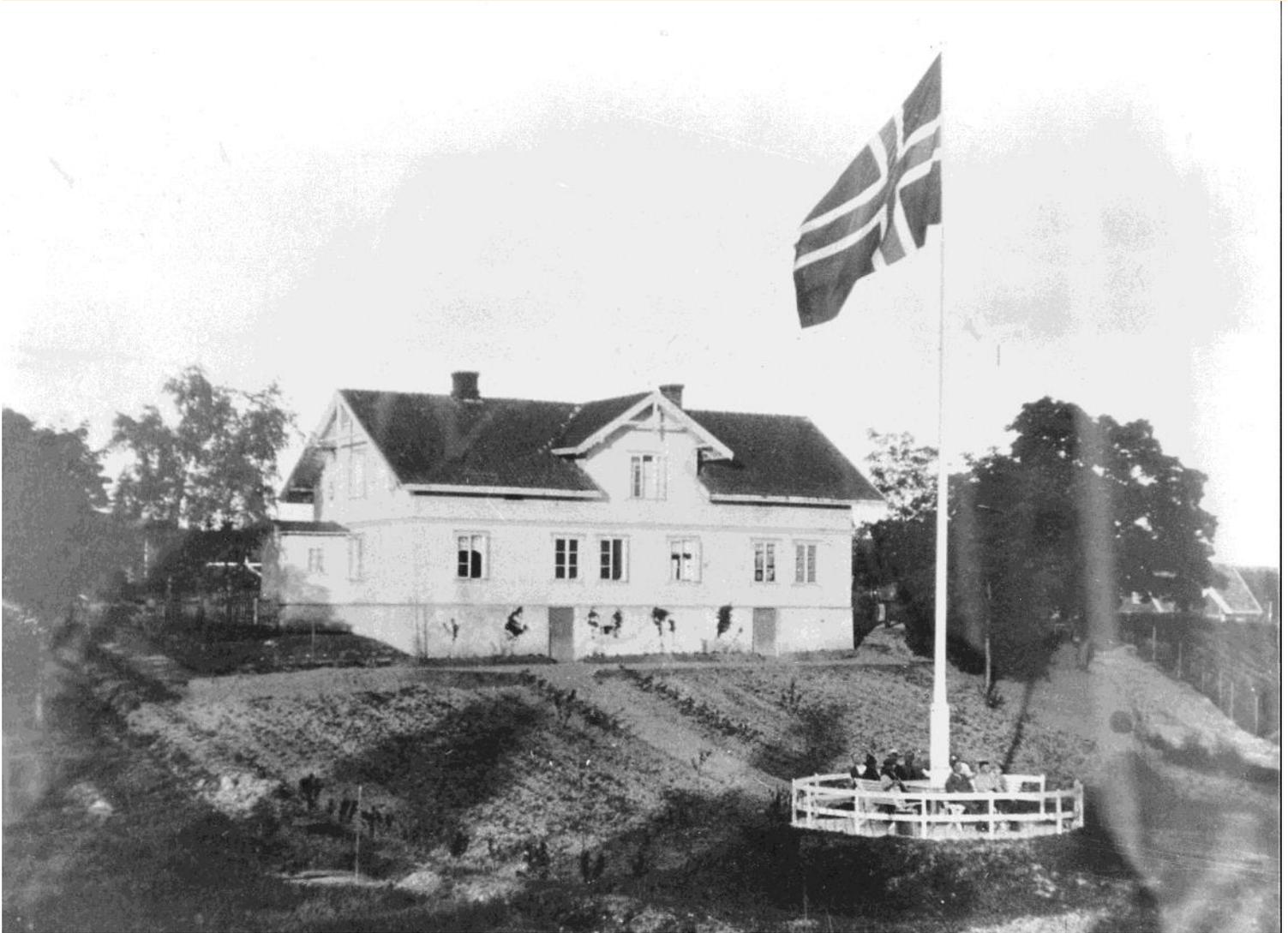
I folketellingen for 1865 er det oppgitt at Hans Eriksen bodde på "Oppsal østre" som husmann

uten jord sammen med tre sønner. Stedsangivelsen er løpenummer 250b som i matrikkelen viser til Jørgensløyken. Velger vi formen Dalerud som et annet navn på "Oppsal østre" gir det mening at Dalerudveien, veistykket mellom Eftasåsen og Tyristubbveien, i 1955 fikk navn etter husmannsplassen. Når Dølerud nevnes i lensmann Knophs oversikt i 1771 (St. Hallvard nr. 19) kan det være avledet av ordet døel, dvs. person fra omliggende landdistrikt i videre forstand, i følge navnegransker Bjørn Eithun. Slik sett har det en topografisk mening i det husmannsplassen med "dølen" lå litt lenger opp i åsen. Veien Eftasåsen fikk navn i 1955 oppkalt etter et gammelt lokalnavn på åsen veien går over, som ligger i ettermiddagssolen. Folk fra Jørgensløyken hadde ikke ettermiddagssol. De tok ettermiddagskaffen på åsen. Derav navnet. Og her oppe lå også husmannsplassen Dalerud, en liten rydning der det var hyggelig å sette seg ned. Og navnebytte er, som vi har sett, ikke uvanlig.

Del 5 Minner fra gårdsdriften

Russiske krigsfanger, landhandel og onnetid

Ingeborg Jesperud, f. Løvseth, forteller fra sin oppvekst på Oppsal gård

Hovedhuset på Oppsal gård på 1920-tallet. Hagens fineste uteplass var på toppen av haugen med flaggstang på midten omgitt av et hvitt gjerde. Ingeborg fortalte at da hennes far Hans Løvseth ryddet på jordet som lå inntil hagen la han stein på toppen som underlag for et støpt dekke. Østensjø lokalhistoriske bilder B20040232.

I 1997 ble det produsert syv videofilmer om det som den gang var Bydel Østensjø. I filmen om gårdshistorier er det et intervju med Ingeborg Jesperud, født Løvseth, som forteller om minner fra gårdsdriften like før, under og etter krigen. Det er Helge Solli som er intervjuer. Vi har i forbindelse med gårdshistorien

spurt litt mer om hva hun husker fra tidlige år.

Ingeborg ble født i 1930, og vokste opp som yngst av i alt fire barn. Hun ble godt passet på og kanskje litt bortskjemt av de tre storebrødrene.

Krigstid – russiske fanger som griserøktere

Krigstiden er det som står mest i fokus. Ingeborg var 12 år da tyskerne okkuperte gården i 1942 og mye ble endret. Tyskerne rett og slett tok grisene, hestene og de 3-4 kuene på gården og drev videre med hjelp fra russiske krigsfanger. Først kom de med lastebil fra fangeleiren på Etterstad. Senere med egen blåtrikk,

plassert i den ene delen av vognen. De omkring ti fangene som for noen timer skulle være griserøktere var godt vaktet.

Det var skummelt å ha tyske vakter med våpen og kappe i nattemørket, forteller Ingeborg. Spesielt skummelt var det om kvelden og natten når vi skulle på toalettet, det var utedo bak fjøset, og tyske vakter med store hunder gikk rundt i nattemørket.

Nord for tunet mot Oppsalhjemmet holdt den tyske vaktens "Adolf" til i sitt lille mursteinshus med bord og seng. Hans oppgave var å passe på grisene. En rest av huset står fortsatt sommeren 2017. Huset over potetkjelleren, som nå er revet, var også et tilholdssted for tyskerne. Det eneste huset som fortsatt står slik det ble bygget av tyskerne er det vi etter krigen kalte for "Melbua" fordi vi lagret mel der, forteller Ingeborg. Det hendte at de tyske vaktene sparket i hjel smågris og grillet kjøttet. Slik behandling av gris synes jeg var forferdelig. Fangene så sitt snitt til å smugspise litt de også. Fangene fikk melk i spann av oss på gården. Merkelig nok ville de helst ha brennevin.

Tyskerne okkuperte ikke den såkalte Svatomta, en teig på rundt 9 mål i Oppsalveien. Far greide å holde tomte hemmelig for tyskernes, forteller Ingeborg.

Butikken – en av tre på Oppsal

Fra 1932 til 1938 drev far og mor butikk, et godt minne, forteller Ingeborg. Det var veldig moro å være i butikken. Dit kom det mange mennesker. Egentlig var det litt underlig at det var mulig å drive butikk på gården når Ole Jerpset startet opp i Østmarkveien 2. Han kjøpte muligens eiendommen fra Magnor, som ligger rett ved siden av butikken. I tillegg var det butikk på Rustad, rett på den andre siden av Oppsalveien. Tre butikker for en liten befolkning var vel i overkant, mente Ingeborg.

På gården var det mye folk. Tjenerfolket spiste og levde sammen med oss som eide gården. Først var det et eget gutterom i hovedbygningen, senere lagde vi rom til dem i en av uthusbyg-

ningene. Det ble da en slags "drengestue".

Skole og klassebesøk

En gang var klassen min med hjem for å se på grisene. Da hadde far gjort det så fint med strø i bingene. Mor hadde bakt og vi fikk boller og saft ved flaggstanga, den fine uteplassen vår i hagen. Det er et koselig minne. Det var alltid stas for mine klassevenner å være med meg hjem på gården. Det var noe ekstra også for meg.

Ingeborg begynte på Østensjø skole i 1937. Skolen ble okkupert av tyskerne under krigen og elevene måtte ha skole på omgang i hjemmene. Hun husker godt at klassen var hjemme på Oppsal og hadde undervisning, ellers kunne de være hos læreren eller hos andre elever. Etter det første

Hans Løvset på stabburstrappa med sønnen Oddvar, datteren Ingeborg og hunden Flink i 1935. Flinks hovedoppgave var å passe på grisene. Østensjø lokalhistoriske bilder B20030082.

året ble det etablert skole på Nordre Skøyen hovedgård.

Travhester og arbeidshester

Vi drev med travhester, kjøpte og solgte. En av travhestene het Arngrim. En annen hest vi hadde het Solvår, denne vant vi på travselskapets loddsalg på Bjerke. Hestene gikk i havna nede ved Skøyenåsen skole eller oppe der samfunnshuset nå er. Far brukte bare hest til alt arbeidet på jordene. Vi hadde ikke traktor, men det hendte at Haakon Smith på Østensjø kom og hjalp oss med sin traktor.

Drikkevann og gårdsdammer

Vann fikk vi innlagt i 1943. Før det var vannpostene stedet vi hentet og kjørte vann fra. Den første vannposten sto nederst i "Kneika" som det het, dvs. ved veikrysset Oppsalveien og Østensjøveien. Mor (Ingrid Othilie) sto da gjerne nede ved veikrysset og skylte tøyvasken som hun hadde kokt hjemme. Det hendte det var litt kaldt noen ganger og det var tung vei opp til gården, minnes Ingeborg. Da kom en av gutta på gården ned med hest og kjerre og hentet mor og alt det våte tøy. Ingeborg kan huske at det var mye tøy fordi moren

også vasket for tjenesteguttene. Etterpå var det også reparasjon av tøy. Senere fikk vi vannpost ved Østmarkveien. Kroppsvasken fant sted i vaskedunken på kjøkkenet, eller vi gikk på badet på velhuset. Fredag for damer, og lørdag for menn.

Gårdsdammen lå sentralt på tunet, beretter Ingeborg, og peker på den ovale gressplen. Der hadde vi karuss. En gang lenge før krigen innbilte vi en turgåer som kom gangveien over gården fra Bryn og skulle til Østmarkseteren at det var makrell i dammen. Men er ikke det en saltvannsfisk? Jo det er det, men

Ingeborg Jesperud er tilbake til hagens fineste sted, på toppen av haugen som i tidligere tider var familiens samlingspunkt. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 16. mai 2013.

vi har tømt en sekk salt opp i, fikk vedkommende som svar. Vi måtte snu oss for ikke å le, for han trodde visst det vi sa!

Gårdsdammene i området var først og fremst for dyrene og som branndammer om ulykken inntraff. Den store dammen ble fylt igjen da vi bygget om huset i 1948/49. Vi hadde også en annen mindre dam nede ved grisehusene, rett under de to nederte garasjene. Den ble også fylt igjen.

Kilder/litteratur:

Henning Sollied. Akersgårder. Hovedbølenes eierrekker. Utgitt av Akers Sogneselskap, Oslo 1947.

Ole Bjune. Fra lokalhistorien. Oppsal gård. Naboposten nr.1 januar 1989 og nr.3 mars 1989.

Ole Bjune: Fra lokalhistorien. Fremkommeligheten på gamle Oppsal. Naboposten nr. 7, oktober/november 1990.

Digitalarkivet. 1865-telling for Østre Aker, folketelling 1900 og 1910.

Digitalarkivet. Ministerialbok for Østre Aker, døde og begravede 1915 og 1922.

Videofilm fra 1997. Gårdshistorie. Samarbeidsprosjekt mellom Deichmanske bibliotek på Oppsal og Østensjø bydel.

Knut Sprauten. Nordre Skøyen

Onnetida – hestene fikk avkjøle seg i Østensjøvannet

Ingeborg forteller at onnetida var spesiell. Vi hadde noen pensjonister som kom for å hjelpe oss i slåttonna. Vi ungene synes det var veldig moro når de gamle kom. Jeg var med å reve høyet, fortsetter Ingeborg. Når vi kjørte inn høyet var det noen som ville gjøre det på sin spesielle måte. Det måtte også jeg gjøre. Når vi var ferdige med slåttonna hadde vi slåtTEGRØT. Og hestene fikk avkjøle seg i Østen-

Hovedgård gjennom 600 år. Historieutvalget for Nordre Skøyen Hovedgård, 1985.

Norsk Biografisk Leksikon, bind XIX, Aschehoug & Co, Oslo MCMLXXXIII. Om offiseren Peter Jacob Wilster.

Oppsal Vel gjennom 50 år 1904 - 1954.

Oppsal Vel gjennom 75 år 1904 – 1979.

Aker 1837 – 1937. Akers historie (bind I-V) utgitt i perioden 1940-1947. Bind III om kommunikasjoner (trikkelinjer) og bind IV om veivesen.

Andreas Holmsen: Ødegårder i Osloherad. St. Hallvard nr. 19. Særtrykk.

Edv. Bull. Akers Historie. Olaf Norlis Forlag, Kristiania 1918.

Norsk Historisk leksikon. Steinar Imsen og Harald Winge. Cappe-

sjøvannet. Det var guttene som tok hestene med ned til vannet.

I skuronna hadde vi treskefolkene og da var det 8-10 mann med i arbeidet. Da var det fullt på kjøkkenet! Mor lagde maten og ordnet med alt sammen. Det var veldig gøy å være med, unntatt på selve treskingen. Treskingen likte jeg ikke. Jeg måtte stå ved treskeverket og kutte båndene på kornnekene. Da ble jeg gjerne ertet og fikk kastet noen mus bort til meg. Det likte jeg ikke!

len Akademisk Forlag, Oslo 1999.

Beskrivelse over de matrikulerte Eiendomme i Akers Herred med forslag til ny Skylddeling, utarbeidet i Henhold til Lov af 6te Juni 1863 af Akers Herredskommisjons forberende Komite, Christiania 1869.

Bøler er stedet, Bøler 2000.

Amund Kveim: Våre gamle gårder og plasser. Om plassen Dalen på side 57.

Sør i Aker. Søndre Aker Historielag. Årbok 1985. Bjørn Eithun: Stedsnavn – forteller de noe?

Sothøna nr. 44, desember 2012, side 11. Leif-Dan Birkemoe: Bogerud gård gjennom tidene. Side 13, Per-Johan Bogerud: En allsidig sokneprest med oppvekstår på Bogerud gård.

Sothøna nr. 34, november 2007, side 6. Leif-Dan Birkemoe: Bakkehavn – en sjokoladehistorie.

Sothøna nr. 36, november 2008, side 40. Leif-Dan Birkemoe: Isskjæring før kjølemaskinenes tid.

Sothøna nr. 21, vår/sommer 2001, side 20. Erik Henning Edvardsen: Karnappmannen – del 2.

Sothøna nr. 52, desember 2016, side 35, Leif-Dan Birkemoe: Den store nordiske krig.

Rundt vannet nr. 7 2009. Leif-Dan Birkemoe: Bakkehavn gård.

Bryn Vel hundre år 1911-2011. Leif-Dan Birkemoe: Søndre Skøyen gård – tidsdybden i distriktet.

Akergårder i Oslo, en landsens byhistorie. Finn Holden, Ander-

sen & Butenschøn AS, 2003.

Det begynte med Frognerseterskogen. Andreas Vevstad: Oslo kommunes skoger 1889 – 1989. H.Aschehoug & co, 1989.

Sigurd Senje: Vi i Østensjøbyen. Tiden Norsk Forlag, Oslo 1985.

Oslo byleksikon 5. utgave. Kunnskapsforlaget, Oslo 2010.

Wikipedia og Store norske leksikon, om Bernt Anker.

Samtale med Helge Sollie 25. mars 2003 og 30. juni 2004 om Oppsal gård og Jørnsløkken.

Samtale med Frode Winkelmann, 8. mai 2013 om den Chi-lenske klubb.

Plan- og bygningsetaten, saks-innsyn for Oppsalveien 20, Motbakkene 1,3 og 5.

Byarkivet, branntakster for Nordre og Søndre Oppsal, Oppsalveien 20 (Gnr. 146, bnr. 1) og Motbakkene 3 (bnr. 2).

Samtale 7. april 2003 med Gerd og Paul Skappel.

Samtale 6. juli 2012 med Kjell Kristoffersen, tidligere Bakkeløkka, på Hov i Spydeberg.

Samtaler februar-mai 2013 med Ingeborg Jesperud (f. Løvseth) og Anne Kittelsen.

Ingeborg står på samme plassen i 2013 som da bildet med hennes far ble tatt i 1935, 78 år senere. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 16. mai 2013.

ØSTENSJØ SKOLE ER 100 ÅR I 2018

Intervju med rektor ved Østensjø skole, Terje Bergersen, juni 2017.

Tekst og foto: Lars B. Kristofersen

-Du er rektor ved Østensjø skole, en skole med lange tradisjoner både i Oslo og i vår bydel. Hvilke tanker gjør du deg som rektor når dere nå nærmer dere skolens 100-årsjubileum i 2018?

-18. mars 2018 er datoen! Det er med respekt man leder en skole med så store og lange tradisjoner. Jeg vil ta vare på det som har vært og skape nye og gode tradisjoner. Allmøte med flere generasjoner på paviljongen viser at skolen har lange tradisjoner og har sterke bånd til nærmiljøet.

-Kan du alt nå røpe litt for Rundt vannet sine lesere om planleggingen av jubileet?

-Planen er i hovedtrekk slik: 18. mars 2018 er palmesøndag! Skolen kan ikke stå alene den datoen. En uke med fokus på jubileet uken for påske blir bursdagsfeiringen. Og det kan være vi lager vi en bursdagsfest for elevene utendørs også når det våres i 2018!

-Skolen er i vekst - hvor mange elever har dere nå sammenliknet med for noen år tilbake?

-Fra høsten 2017 har vi 540 elever i tre paralleller. Skolen har økt med en klasse hvert årstrinn de siste seks årene. For sju år siden var det 150-200 færre elever

Bilde av rektor Terje Bergersen på trappa foran Østensjø skole.

ved skolen. Dette er årsaken til at vi bygger ut.

-Skolen har et flott uteområde og ligger fint til her i nordenden av Østensjøvannet. Kan du si litt om hvordan dere benytter dere av uteområdet/nærområdet i undervisningen?

-Uteområdet med skolegården er fredet. Vi bruker både skolegården, området rundt Østensjøvannet og Skøyenparken. Vi bruker også våtmarksområdet ved vannet i samarbeid med Østensjøvannets venner.

Kan du beskrive hvilke fritidsaktiviteter som er i sving for elever fra skolen?

Østensjø skoles musikkorps (ØSM) og Oppsal I.F. er viktig.

Mange elever er med her. Korpsset bruker skolen til øvinger og til loppemarkeder. Østensjø skole er nærskole. Det er flere aktiviteter knyttet opp til skolen via AKS (red.: Det tidligere SFO).

-Et maleri i den gamle gymsalen av Bjarne Ness: "Seierherrene vender hjem" - er en del av norsk kunsthistorie - og er beskrevet også i litteraturen av den svenske forfatteren Kerstin Ekman (jf. en reportasje i Rundt vannet (Østensjø historielag) i 2005). Kan du knytte noen kommentarer til kunsten dere forvalter ved skolen?

-Skolen har mye kunst som den låner av Oslo kommune. At skolen kan vise fram kunsten synes jeg er bra, samtidig kunsten er

en del av undervisningen i kunst&håndverkfaget.

Skolens fane hadde tidligere inskripsjonen 'Undrer meg på hva jeg får og se – over de høie fjelle?' – et sitat fra Bjørnson.

Jeg liker den inskripsjonen for det er viktig å undre seg og være nysgjerrig. I dag har vi mottoet "En skole med ambisjoner - med hodet, kroppen og hjertet" for å illustrere skolens oppgaver: Både boklig lærdom, men også praktisk læring og aktivitet og at følelseslivet skal være med i dagens skole.

-Det er kjent at Østensjø skole trenger mer undervisningslokaler. Kan du kort beskrive planene for nybygg som kommer?

-Sommeren 2018 skal man begynne å bygge to nye bygg på Østensjø skole. De to byggene vil stå ferdige til skolestart 2020.

-Vi gleder oss til å se Østensjø skole blant de første i barnetoget i Oslo sentrum 17. mai til neste år, og regner med dere gleder dere til festen for de jubilerende skolenes elever i Rådhuset etterpå?

-Skolen gleder seg veldig til å gå først i toget og til festen i Rådhuset.

Før øvrig kan det nevnes at arkitekt Harald Bødtker tegnet Østensjø skoles første byggetrinn (bygget 1917/tatt i bruk 1918). Han tegnet også Tåsen skole (bygget og tatt i bruk 1916) og Kjelsås skole (bygget og tatt i bruk 1917).

-Historielaget takker for intervjuet og ønsker dere lykke til med 100-årsfeiringen av Østensjø skole i 2018!

-Mange takk!

Illustrasjon av de nye skolebyggene (kilde: Undervisningsbygg 2017).

3028. Parti fra Østensjø. Bryn.

Ænerst: J. H. Küenholdt, M. G. Oslo.
Fot. Ward enør.

Østensjø skole med Østensjøvannet og Oppsal i bakgrunnen. Foto Küenholdt 1920-30 (NB)

Østensjø skole 1940—oslobilder.no

Torsdag
9
NOVEMBER

SARA- BRÅTEN- KVELD *i Bøler kirke*

• Historisk foredrag om Heftye og Sarabråten
ved Lars Rogstad

• Orientering om beveren i Nøklevann
ved Petter Bockman

• Historien bak Milorg-
bautaen og karene som
hedres på minnesmerket
ved Knut Helge Midtbø

Kl. 19.00. Åpent arrangement, alle er velkommen!
Ingen påmelding. Enkel servering. Gratis adgang.

Arrangør er Sarabråtens Venner og Østmarkas Venner
med støtte og hjelp fra Bølerkirken og Eggeparken, Bøler, Bøler og Østmark og Østmarkskirken

Østmarksetra – hvor og hvordan

Av Even Saugstad og Knut Helge Midtbø

Enigheten var stor på 1920-tallet om at østkanten måtte få sitt utfartssted, slik vestkanten hadde Frognerseieren. Men her sluttet også enigheten. Hvor skulle sportsstua ligge? Og skulle de bygge et nytt hus eller flytte Heftyes villa fra Sarabråten?

Østensjø Historielag har fått tilgang på en stor samling dokumenter som kaster nytt lys over historien som ga oss Østmarksetra. Det som skjedde før den store, laftede tømmerbygningen på åsen ovenfor Ulsrudvann sto ferdig våren 1926, er mye mer kronglete enn man kan ane når man i dag ser Østmarksetra hvile i kveldssola i enden av veien opp fra Beverlia ved Ytre Ringvei. Starten på Østmarksetras historie henger godt sammen med avslutningen på Sarabråtens historie – i alle fall avviklingen av den store villaen på Sarabråten.

Forhistorien – dragestilvillaen på Sarabråten

Fra 1892 var telegrafdirektør Thomas T. Heftye eier av Sarabråten. Dragestilvillaen som han hadde fått bygget i 1897 som erstatning for farens mindre sperrestue, sto som et landemerke i tidens romantiske stil. Han hadde dette som helårsbolig for seg og sin familie i noen år, men fra 1906 bodde Heftye i Kristiania. Telegrafdirektørens forpakter sørget for servering til sultne og tørste turfolk.

I 1911 solgte Heftye både skog og hus til Aker kommune –

Dragestilvillaen på Sarabråten

Nøklevann var blitt drikkevannskilde for kommunen og man var engstelige for at aktiviteten på og ved Sarabråten kunne forurense vannet. I tillegg hadde nok den arbeidsomme og engasjerte Thomas J. Heftye innsett at det ikke var så lett å ha bolig langt inne i Østmarka samtidig som han var aktiv i politikken og hadde arbeidsplass i Christiania. Så salget av Sarabråten var nok ikke et så stort tap for Heftylene som mange vil ha det til i ettertid.

Også etter at kommunen hadde overtatt plassen øst for Nøkle-

vann var stedet et viktig samlingssted for tur- og sportsaktiviteter. Særlig vinterstid var det et yrende liv rundt den tidligere så fasjonable bygningen – her var det hoppkonkurranser i bakken ned mot Nøklevann og skolebarn og andre fikk prøvd sine langrennsferdigheter på turer som kanskje startet helt nede på Vålerenga. Heftyes tidligere forpakter var nå ansatt som skogsarbeider og oppsynsmann for drikkevannet, men sørget stadig for den enkle serveringen fra sin bolig som var den såkalte Kuskeboligen, det to-etasjers hu-

set med svalgang som brant ned i 1971. Den store, ærverdige dragestilvillaen som Heftye hadde fått oppført ute på pynten mot Nøklevann i 1897, sto nå avstengt.

Fortsatt servering på Sarabråten?

Mange hadde nok håpet at nettopp denne store bygningen skulle komme til nytte for allmenheten – enten der den sto, eller flyttet til et annet sted i eller nær Marka. Forslagene til bruksområder og plassering var mange; noen ønsket at huset skulle romme en fornem restaurant, gjerne beliggende nettopp der den allerede lå (forslaget kom fra "Selskaberne for Bækkelagets, Nordstrands, Ljans og Bryns vel"). Andre mente huset ville egne seg som barne- og ungdomshjem eller bygdemuseum. Et annet forslag som kom på bordet var å bruke huset som folkets gave til det nye kongeparet – gaven som endte opp som kongsseteren i Voksenkollen.

En av de som var ivrige i debatten om hva som skulle skje med Sarabråten-huset, var kaptein Johs. Skau, gymnastikklærer ved Vålerengen skole. Han ville at bygningen skulle fungere som et møtested for sports- og friluftsunngdom med enkel og rimelig servering. Og aller helst ønsket han at huset fikk stå der det allerede sto. Han hadde konferert med det han betegnet som "kyndige folk" som mente at et

En historisk skatt til historielaget

Østensjø Historielag har fått tilgang på en stor samling dokumenter fra arbeidet i forkant av etableringen av Østmarksetra. I mars i år ringte Erik Høivang fra Lørenskog og spurte om vi i var interessert i et arkiv han hadde overtatt og som hadde tilhørt advokat Homann i Kristiania. Dette arkivet består av dokumenter som vi antar Homann har arkivert for den byggekomiteen som kommunene Aker og Oslo opprettet i 1922.

Det dreier seg i alt om godt over hundre dokumenter – brev og andre dokumenter fra Aker og Kristiania kommune, ulike innspill fra private og organisasjoner, samt arkitekttegninger og tilbud fra underleverandører. Alle dokumenter er nå digitalisert, og de vil bli gjort fritt tilgjengelig for alle på historielagets nettsider så snart vi er ferdig med å beskrive dem.

slikt sted ikke ville bringe med seg noen forurensningsfare.

Dragestilvillaen rives og lagres

Heftyes dragestilhus ble likevel revet – tatt ned stokk for stokk – sannsynligvis i 1918. Allerede i 1913 var huset kjøpt av en gårdbruker fra Kongsberg med tanke på flytting dit, men denne handelen ble omgjort. Rivingen i 1918 kan det se ut til at var i regi av Aker kommune som eide både gård og grunn. Materialene ble lagret delvis i den store låven/stallen som fortsatt sto på

stedet, og delvis i båthuset nede ved Nøklevann i påvente av at noen ønsket å kjøpe et 350 kvadratmeter stort tømmerhus som puslespill.

Lærer Skau ga seg imidlertid ikke i sin iver over gjenbruk av Sarabråten-huset. Han fikk med seg to andre marka- og friluftsentusiaster, fabrikkeier Wilhelm Blystad og kjøpmann I. Fr. Christiansen, og de kjøpte materialene for 30.000 kroner. Tanken var at de på denne måten fikk reddet huset, og håpet var at Kristiania kommune sammen med Aker kommune ville kjøpe det tilbake for samme prisen og føre det opp igjen som et serveringssted.

Så startet diskusjonen. Hvor skal "det nye Sarabråten" ligge? Og er det noen sjanser for at huset kan føres opp igjen der det tidligere sto?

De tre som allerede hadde kjøpt Sarabråten-tømmeret, fikk med seg ytterligere to herrer og etablerte Østmarkskomiteén. De sendte blant annet brev til Idrætsutvalget i Kristiania kommune som startet slik:

"Som det vil være det ærede Idrætsudvalg bekjent, er der av interesserede mænd dannet en komite, der vil søke at faa istand et utfartssted for østkantens befolkning i Østmarken. Der er for byens nord og vestkant sørget godt for utfartssteder i Nordmarken. For befolkningen i byens østkant falder derimot veien

tungvint og lang tvers igjennom byen til Nordmarken."

Serveringsstedet "Skøyensæteren"?

I tillegg til lokale idrettslag, ville komitéen spille på lag med skolene. Særlig lærer Skau mente det var viktig å tilrettelegge det nye stedet for skolebarn. Han hadde etter hvert kommet til at en vel så god beliggenhet som Sarabråten, var Skøyenåsen – eller egentlig åsen mot Skøyenputten, og Skau hadde gjort muntlig avtale med eieren av Søndre Skøyen om kjøp av tomt her.

Skau mente man her ville få en perfekt beliggenhet for en sportshytte, med fin utsikt mot hovedstaden og fjorden, og muligheter for svømmetrening i Skøyenputten på sommerstid og skøytetrening på vinterstid.

"Der vil "Skøiensæteren" bli likesaa skattet av befolkningen fra Kristiania østkant og Østre Aker, som Nordmarkens Frognersæter er av byens vestend", het det i et brev til Kristiania bystyre fra Skau og noen lokale idrettslag.

Skaus kumpaner i Østmarkakomiteen, og også etter hvert flere innen idrettsmiljøet, mente imidlertid at Skøyenputt-

alternativet ikke var bra nok. Beliggenheten var sikkert fin for skoleturer, men ikke for litt eldre ski- og turungdom. Flere ivret for en beliggenhet ved Nøklevann og var engstelige for at en plassering ved Skøyenputten om noen år ville innhentes av den gryende villabebyggelsen langs den da planlagte trikke-traséen til Oppsal. "Huset må settes opp i Østmarkens glimrende terræng og ikke ved indgangen til Østmarken", skrev de.

De skriver videre:

"Man må tenke sig nogen år frem i tiden og hvilken utvikling disse år vil kunne bringe. Hvad finder man da ut? Jo trikken kommer med det aller første til Oppsal, hvorved naturlig be-

byggelsen vil følge efter. Dette er jo den gamle erfaring, og da både Søndre og Nordre Skøyen samt Hellerud ganske sikkert vil utparcelleres, og bebyggelsen vil da efterhvert strække sig helt indover til Skøyenputten i en afstand av ca. 300 meter herfra."

Under et åpent diskusjonsmøte i Idrættens Hus 16. januar 1922 var det stor enighet om å trekke det nye samlingsstedet lenger inn i marka. Skaus forslag om Skøyenputten fikk bare tre stemmer av de om lag hundre tilstedeværende.

Ulsrudåsen lanseres

Aker og Kristiania var stadig to kommuner, men man innså at et større samarbeid på mange felter var nødvendig og mange så vel for seg allerede på 1920-tallet en framtidig sammenslutning (en sammenslutning som kom i 1948). Aker omsluttet Kristiania totalt og bygrensa gikk da på Etterstad og nedenfor Ekebergskråningen. Men politikere og

St. Hansaften — Østmarksæteren.
Stort fyrverkeri — Dans!
Sang og Hawaii musikk av Asmann-familien.
Bordbestillinger i tlf. 82 190. (Herolden)

administrasjonen i de to kommunene skjønte at et utfartssted i eller ved Østmarka ville komme innbyggerne i begge kommunene til gode, så alt lå an til et samarbeid og et spleiselag. Det endte opp med at Aker kommune avga tomt og at den økonomiske delingen ble 3/5 på Kristiania og 2/5 på Aker. Aker kommune sørget også for en del av arbeidsinnsatsen samt rimelig tømmer fra egen skog. I 1922 ble det etablert en planleggings- og byggekomité (arbeidsutvalg) med ekspedisjonssjef og senere

bureauchef Otto Jul Kristofersen som leder.

Komiteen satte nå opp tre alternative plasseringer for det nye utfartsstedet; Skøyenputten, Sarabråten og Ulsrudåsen. Valget falt etter hvert på åsen nord for Ulsrudvann – dette var et rimeligere alternativ enn ved Skøyenputten og man kom ikke i konflikt med drikkevannsrestriksjonene rundt Nøkle vann.

Bygge nytt eller flytte Sarabråten-huset?

Stedet var nå bestemt, men hvordan skulle man bygge? Planen hadde hele tiden vært å bruke de gamle materialene fra Heftye-villaen på Sarabråten, men det ble kanskje bedre å bygge helt nytt? Kanskje også rimeligere?

Den kommunale felleskomiteen hyret inn arkitekt Thv. Astrup for å vurdere de ulike løsningene. Arkitekten er i utgangspunktet tro mot idéen om å bruke det gamle huset fra Sarabråten og lager en detaljert oppstilling over utgiftene ved de forskjelli-

Store ambisjoner for Østmarksetra – Thorvald Astrup blir valgt som arkitekt

Da komitéen begynte arbeidet i 1922 lå fortsatt dragestilvillaen fra 1897 i stabler inne på Sarabråten. Det var som vi har sett krefter som arbeidet for å sette denne opp igjen.

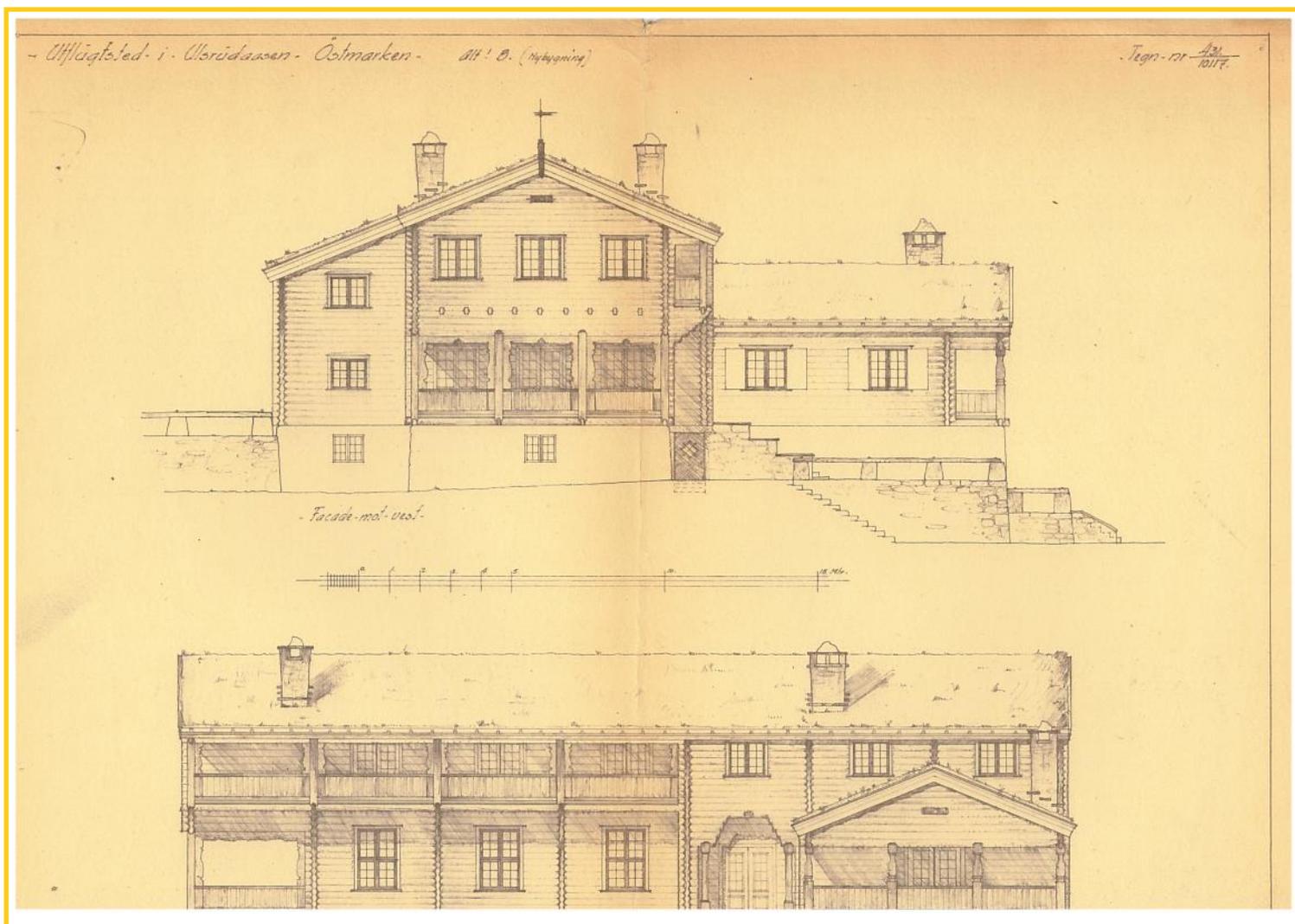
Den populære dragestilen ble etter 1910 utviklet i en enklere retning av arkitekter som Erik Glosimodt og Arnstein Arneberg som hadde vunnet konkurransen om Dovrebanens bygninger mellom Otta og Dombås. Eksempler er Dovre (Arneberg) og Fokstua og Drivstua (Glosimodt). Dette var signalbygg i tiden og stilen var anerkjent som norsk trearkitektur på sitt beste. Thomas Thomassen Heftye og Erik Glosimodt som henholdsvis telegrafdirektør og arkitekt var begge blant de inviterte til åpningen av Dovrebanen til Trondheim høsten 1921. Etter åpningsfesten skulle et eks-

tra nattog fra Trondheim bringe herrene tilbake til Kristiania. Dette toget kolliderte i en tragisk ulykke få minutter etter avgang. Både Heftye og Glosimodt var blant de seks som omkom.

I 1922 valgte komitéen Thorvald Astrup som arkitekt og det er et klart tegn på store ambisjoner. Dette var nok ikke noe man, med to kommuner i ryggen, tok lett på. Komiteen fant også en svært anerkjent arkitekt. Vi kan bare undres på om den like berømte Erik Glosimodt hadde fått oppdraget med Østmarksetra hvis han hadde overlevd turen til Trondheim. Vi kjenner resten av historiene til dragestilvillaen. Tømmeret ble brukt i sidebygningen på Østmarksetra og Astrup fikk det nybygget han hadde ivret så sterkt for. Når vi nå studerer tegningene kjenner vi igjen

den norske stilen som Glosimodt hadde brukt med så dyktighet på Dovrebanen noen få år før.

Vi tar med litt mer om Astrup. Han begynte som arkitekt i 1899 og tegnet administrasjonsbygget ("Admini") på Rjukan i 1908 og fikk etterhvert en lang rekke oppdrag med industribygg og kraftstasjoner. Etter Østmarksetra sto Astrup bak bygg som Soria Moria på Torshov, Margarinfabrikken Norge på Bjølsen, Oslo kringkaster på Lambertseter og Vannstoffabrikken på Vemork. Han orienterte seg etter hvert via nyklassisisme i retning av funksjonalisme. Bygginga av Østmarksetra ble en fin videreføring av tradisjonene skapt av familien Heftye inne på Sarabråten. Både sperrestua, dragestilvillaen og Astrups nybygg var praktbygg for sin tid.

ge alternativene. Ved bruk av Sarabråten-huset, må en del funksjoner plasseres i kjelleren og/eller i uthus for å få plass. Astrup beklager seg også over at det ikke finnes noen detaljerte tegninger av den gamle villaen, kun et par etasjeplaner. Noen oppmåling av bygningen før den ble revet ble ikke gjort.

Nybyggalternativet er tenkt delvis i vinkel, også dette i to etasjer, men noe større enn eksisterende bygg. Inngangen forklarer arkitekten skal være i vinkelen mot syd, og at man derfra vil komme inn i sportscafeen til høyre og inngang til spisesal

med servering av varm mat til venstre. De to lokalene vil være henholdsvis 150 og 125 kvadratmeter store. Andre etasje i nybygget er tenkt brukt til mindre sluttede selskaper og til bolig for driveren.

Arkitekten vurderer de to alternativene opp mot hverandre både i forhold til økonomien og til praktisk bruk. Det vises tydelig at Astrup er skeptisk til størrelsen på den eksisterende Heftye-villaen i sin meget grundige sammenligning. Gulvflate tilgjengelig for publikum vil i nybygget utgjøre 436 kvadratmeter mens det i det eventuelt gjen-

oppførte Sarabråten-huset vil være 300 kvadratmeter. Arkitekten har også ført inn størrelsene fra Frognerseteren til sammenligning. Her er det drøyt 500 kvadratmeter til kundene. Omkostningene har også arkitekten satt opp mot hverandre, og beregnet prisen for å flytte og gjenoppføre Heftye-villaen til 226.000 kroner, mens han mener nybygget vil koste 194.000 kroner. Altså billigere å bygge nytt!

Arkitekten skriver: "*Når man hertil erindrer at hele kjældereren i begge tilfeller blir helt ny og at en rekke andre poster... blir de samme for begge alternativer*

medens enkelte poster, som blikkenslagerarbeider og maling blir adskillig større ved ombygningssalterativet, ... ligger heri forklaringen til det muligens overraskende resultat at en nybygning på 400 m² bebygget flate blir billigere end en flytting av Heftjevillaen med 317m² bebygget flate."

Tømmeret fra Sarabråten selges til kommunen

Ildsjel Skau og hans to venner eide fortsatt materialene fra det gamle huset og de skriver at Astrups beregningene virker merkelige, og trekker hans vurdering i tvil. Skau og co hadde nok helt sikkert nostalgiske tanker rundt Sarabråten-huset, men tenkte nok også på utlegget på 30.000 kroner i tankene da de argumenterte for flytting framfor nybygg.

Et annet moment som brått dukket opp var at Nøklevann nå skulle demmes ytterligere opp slik at Heftyes båthus hvor mye av materialene var lagret kom til å bli stående under vann! Det hastet med å flytte tømmeret. Nok en hendelse som spilte inn var at den store stallen på Sarabråten brant ned i 1924 og dører og vinduer som var lagret der gikk med i brannen.

Det endte imidlertid med at kommunen kjøpte de materialene som var igjen slik at trioene fikk sitt oppgjør. Materialene ble brukt i en sidebygning, den såkalte tjenerboligen, på Østmark-

setra. Det er dette frittstående huset dagens eiere nå har som sin bolig.

Det som fortsatt var igjen av det gamle tømmeret, og stadig lagret på Sarabråten, ble forsøkt kjøpt av Oslo Skiklub for en billig penge. Skiklubben hadde tidligere lånt husvære av Heftye på Sarabråten, men planla nå bygging av egen hytte. Kommunens folk sa imidlertid nei til denne handelen, så hvor de siste materialene fra Sarabråten tok veien, er uvisst. Oslo Skiklub fikk i 1930 uansett bygget sin hytte ved Høyås mellom Ødegården og Gullsmeden. Hytta sto fram til ca 1950.

Byggestart

Før det er avklart hvilket av de to alternativene som skal velges, begynte Ingeniørvesenet i Aker kommune med veien opp til

framfor et én kilometer langt rør fra Solbergvann (oppdemming av Katteputten og å pumpe vann fra Ulsrudvann var også alternativ). Klokkaspørsmålet ble løst med et renseanlegg som da ble betegnet som meget moderne. I dag er restauranten koblet til offentlig vann og kloakk.

Anbudsrunder med håndverkere og underleverandører ble gjennomført. Avtale om levering av førsteklases furutømmer ble gjort med Aker kommunes skogsforvalter Ole Messelt. Murere, grunnarbeidere, rørleggere, blikkenslagere, malere, tømrere, elektrikere rykket inn i tur og orden. Alt under ledelse av arkitekt Astrup og kommunens oppsynsmann og byggeleder Christian Fossum som også selv besørget byggingen av tjenerbo-

Ulsrudåsen. Tidlig i 1924 ble det første spadetaket tatt i oppføringen av det man nå hadde bestemt at skal hete Østmarksæteren. Det ble også avgjort endelig at man gikk for nybygg etter Astrups forslag og nøyde seg med å bruke kun deler av Sarabråten-materialene i sidebygningen.

Mange viktige spørsmål og avgjørelser var nå gjort. Blant annet ble det valgt borrevann

ligen.

Byggekomiteen hadde også vært på befaring på Frognerseieren og på Skjennungstua som var tatt i bruk 12 år tidligere. Restauranttekniske spørsmål ble drøftet med Karl A. Samuelsen som hadde overtatt driften av Frognerseieren i 1921 (og fortsatte i jobben i hele 51 år). Han skriver: "*Jeg finder det hele project storartet, og indredningen tidsmessig, dog skal jeg kun faa*

Østmarkseteren Restaurant
 Fra 2/12 DANS — onsdag — ørdag — søndag
 SETER-TRIOEN spiller i aften i spisesalen
 Musikken overføres til kaféen i 1. etasje hvor DANS
 På grunn av den store tilstrømning åpnes også 2. etasje.
DANS
 Kallestad's duo (trekkspill, gitar) — Seterstemning
 Skituren denne uke går selvfølgelig i ØSTMARKA. De av våre
 gjester som forrige uke ikke var så heldig å få bord, ønskes vel-
 kommen tilbake denne uke, vær ute i god tid, bordbestillinger spise-
 salen tlf. 68 21 90.

lov at komme med noen be-
 merkninger".

Nordmarks-restaurantøren me-
 ner blant annet at serveringsdis-
 ken mot terrassen bør lages
 lengre siden det ganske sikkert
 vil være behov for minst sju kel-
 nere på jobb samtidig. Han leg-
 ger også vekt på å lage store nok
 lagerrom i kjelleren siden dette
 skal romme både vin, øl og mi-
 neralvann. Han mener også man
 burde skille serveringen til kun-
 dene i kaféen og kundene i spi-
 sesalen/restauranten. Samuelsen
 savnet også vedskjul, stall, grise-

hus og hønsehus på de tilsendte
 tegningene.

Åpningsfest

På tampen av vintersesongen
 1926 meldte byggekomiteen at
 huset var ferdig og 4. mai ble
 det holdt stor innvielsesfest på
 Østmarksetra.

Byggekomiteens formann, Otto
 Jul Kristofersen, holdt tale og
 priset blant annet Oslo Skiklub
 og Johs. Skau som viktige pådri-
 vere i arbeidet for å få et serve-
 ringssted i Østmarka. Forman-
 nen nevnte også i sin tale stri-
 dighetene rundt plasseringen av
 "setra", og dilemmaet nybygg
 eller resirkulering av Sarabråten
 -bygget og konkluderte med at

det hadde blitt en meget god
 løsning. Han takket også – selv-
 følgelig – arkitekt Astrup for vel
 utført jobb: "*Hans vakre planer,
 hans kunstneriske syn og hans
 aldri sviktende interesse skylder
 vi at Østmarksæteren er som
 den er.*"

Taleren fremhevet også byggele-
 der Fossums gode jobb, blant
 annet med byggingen av tjener-
 boligen av gammelt Sarabråten-
 tømmer. Han sa: "*Der finnes så-
 ledes her også et materielt bin-
 deledd mellom det gamle Sa-
 rabråten og Østmarksæteren.*"

Totalprisen for serveringsstedet
 ble på 374.000 kroner. Omregnet
 i dagens kroneverdi tilsvarer det
 ca. 11 millioner.

Østmarkseteren Restaurant
 Vi søker for påsken en smørbrødsjomfru og en kjøkkenpike samt
 en gutt for sigarett salg. Tlf. 68 21 90.

Aktuelle markabøker:

Mystikk og overtro
 I OSLOMARKA
 Av Even Saugstad • Frie Fuglers Forlag
 Kommer i oktober!

Sarabråten
 - godset i skogen
 Nettpris kr 340,-
 Ord. pris kr 395,-
 Even Saugstad • Frie Fuglers Forlag

Østmarka
 2012-utgaven
 Medl.pris kr 310,-
 NY UTGAVE
 Even Saugstad
 Frie Fuglers Forlag

Du får bøkene i bokhandelen og på
www.frie-fugler.no eller på tlf 909 21 575
 (OBS: Historielagets medlemmer får Østmarka-boka til medlemsprispris ved nett-/tlf-bestilling)

Sport og dans

Så var det å ta stedet i bruk. Fra annonser og avisartikler går det tydelig fram at det nye serveringsstedet var svært populært. Her stakk turfolket innom for en kopp kaffe og et rundstykke, her hadde idrettslagene sine arrangementer og base for løp og konkurranser, og ikke minst fant de som ønsket litt mer luksus stedets ypperlige middagsrestaurant vel verdt et besøk. Med dans flere kvelder i uka, ofte til levende musikk, trakk også stedet til seg langt flere enn de som var opptatt av sport og friluftsliv.

Oslo Skiklub hadde i flere år arrangert det etterhvert så store

Sarabråttrennet – hopprennet i bakken ned mot Nøkle vann. Nå var hopprennet flyttet til en bakke litt lenger inn i Marka og konkurransen var utvidet med kombinert løp, det vil si også langrenn. Disse langrennsløpene startet gjerne fra Østmarksetra. Også Vålerengen idrettsforening, Bjart og de andre idrettslagene i området var ivrige brukere av Østmarksetra. Stedet hadde en egen avdeling for langrennsløpere med dusj, legerom og smørerom. "Østmarksæteren har jo som bekjent helt moderne og førsteklasses langrennslokaler, ... og restaurantens hyggelige peisestuer avgir jo også ypperlige oppholds- og hvilerum

for løperne", het det i Aftenposten februar 1927.

Fortsatt velkommen

Selv om stedet i dag i hovedsak retter seg mot sluttede selskaper, konferanser og minnesamvær, er det fullt mulig for familier og mindre grupper å bestille lunsj eller middag på den historiske restauranten. Fra 1981 har det vært Jan og Wenche Engblom som har eid og drevet stedet.

Noen årstall:

1918: Heftyes store tømmervilla på Sarabråten tas ned og lagres.

1919: Skau, Blystad og Kristiansen kjøper tømmeret med tanke på nyoppføring annet sted i Østmarka.

1920: Østmarkkomiteen dannes for å få fortgang i spørsmålet om serveringssted i Østmarka.

Trioen som allerede har kjøpt Sarabråtenhuset får med seg Trygve Huse og Henrich Back fra lokale idrettsforeninger i komiteen.

1922: Ulsrudåsen blir valgt som beliggenhet for det nye serveringsstedet etter lengre diskusjoner. En planleggings- og bygge-

komité nedsettes med blant annet Blystad og Skau som medlemmer, sammen med godseier Løvenskiold. Komiteen ledes av ekspedisjonschef Otto Jul Kristoffersen. Det nye navnet, Østmarksæteren, blir bestemt.

1923: Det avgjøres at det skal bygges nytt heller enn å flytte det gamle huset fra Sarabråten.

1924: Byggearbeidene starter.

1926: Bygget er ferdig og det holdes stor åpningsfest 4. mai.

1927: Huset blir kraftig skadet i brann, men står klar til gjenåpning allerede året etter.

1944: Den tyske okkupasjons-

makten rekvirerer Østmarksetra og anlegger en stor bunkers under restauranten.

1946: Rolf Engblom med familie flytter inn og overtar som restaurantør og driver.

1970-tallet: Østmarksetra endrer driftsform fra restaurant og sportsstue til sted for selskaper og lukkede arrangementer.

1981: Engblom-familien kjøper stedet av Oslo kommune.

2013: Bunkersen under Østmarksetra, som har vært disponert av Siviltforsvaret siden krigen, mures igjen slik at den blir helt utilgjengelig

Landets første bussrute!

Av Frode Ciljan Jakobsen

Ved slutten av første verdenskrig er fortsatt "Østensjøbyen" i vesentlig grad et bondeland, men Kristiania kryper innpå. Valgmannallet for 1918 viser at Østensjø valgkrets talte 889 stemmeberettigede (Bryn 1198, Abilsø 295). Det vesentligste av denne befolkningen var etablert i de nye villastrøkene rundt Nordre Skøyen, Oppsal og Rognerud.

En rekke industribedrifter er etablert i området; fyrstikkfabrikk, bryggeri, takpappfabrikk, sinkhvittfabrikk og tegelverk.

Selv med jernbanen (Bryn bilettkontor 1858) i relativ kort avstand, ble denne ikke i særlig grad benyttet som befordringsmiddel til/fra Kristiania. Hovedbanen hadde få avganger og var forholdsvis dyr.

Rundt århundreskiftet 18-/1900 tall bygges det trikk og forstadsbaner rundt Kristiania. Billig og effektiv transport til å frakte den enormt voksende bybefolkning tvang seg fram. I Aker etableres baner til Holmenkollen (1898), Grefsen (1902), Skøyen (1903), Smestad (1911) og Ekeberg (1913-17). I 1917 beslutter Aker kommune å stifte A/S Akersbanerne som et kommunalt selskap med det formål å bygge Sognsvann- og Østensjøbanen.

Den 7. august 1918 kan Aftenposten meddele at:

"Norsk Trafik a.s., hvis formål er at sørge for bedre kommunikasjonsmidler fra byens centrum og utover til villastrøgene i omegnen har nu aabnet sin første rute mellom Vaalerengentrikkens endepunkt og Østensjø. Ruten som er provisorisk, underholdes af den ovenfor afbildede automobil, hvor der er siddeplads til 14 personer iberegnet chaufføren. Bilen er indretet med sidebænke og indgang bag."

På grunn av voldsomme økninger i byggekostnader etter krigen og mangel på privat kapital, tar nå kommunen aktivt del i etablering og drift av persontrafikk.

Med dette bakgrunnsteppet kommer et privat initiativ. Den 16. desember 1917 publiseres i Aftenposten: "Innbydelse til dannelse av Norsk Trafik Aktieselskap". De ønsker å etablere et trafikkelskap med motoromni-

busser i Kristiania og omegn samt for å sikre selskapet, "innkjøpe arealer passende for havebybegbyggelse og utparcellering".

Generalforsamlingen mars 1918 blir stanset av lærer Johan Evje da han ønsker å "gjennomgå dokumentene ved selskapets stiftelse". Ved den endelige generalforsamlingen viser det seg at selskapet hadde forsøkt å erverve Oppsal gård som en del av stra-

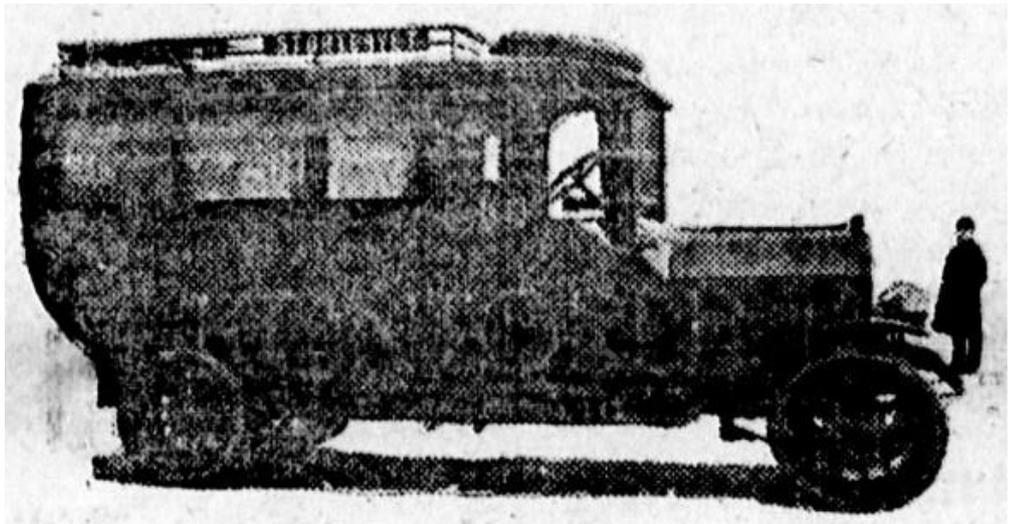
tegien for å starte bussrute til Østensjø. Sosialdemokraten Evje hadde fått nyss om handelen fordi kjøper ikke ville gi gjenpart av kontrakten til selger. Oppkjøpet stanses av at Aker kommune benytter seg av forkjøpsretten til eiendommen. Avisen Social-Demokraten ruller opp denne saken som eiendomspekulasjon i flere artikler mars 1918. Selgeren selv bekrefter historien i et innlegg 25 mars.

Stiftelsen av selskapet blir likevel gjennomført, men uten det omtalte oppkjøp.

Dette er etableringen av den første permanente rutebussdrift i norsk historie. Allerede i august 1918 ruller de første busserne i gang. På grunn av verdenskrigen var det vanskelig med bensintilgang. Den første bussen med den store ballongen på taket var fylt med vanlig "bygass". I grunnen moderne når man sammenligner med biogassen bussene i dag kjører med. Komforten var ellers ganske diskutabel med åpen passasjerkabin med presenninger man kunne rulle ned for å ta av det verste været.

Automobiltrafik	
Vaalerengen-Bryn-Østensjø.	
Der er påbegyndt rutetrafik med provisoriske vogne mellem Vaalerengtrikkens endepunkt og Østensjø med følgende avgangstider for hverdage:	
Fra Vaalerengen:	Fm. 6.40 — 7.40 — 8.40.
	Em. 2.40 — 3.40 — 4.40 — 7.40 — 10.40.
Fra Østensjø:	Fm. 7.10 — 8.10 — 9.10.
(Rek.)	Em. 3.10 — 4.10 — 5.10 — 8.10 — 11.10.

Allerede 2. februar 1919 melder Aftenposten om nye busser: "Tidligere har der været et par

De nye busser i drift fra 1. februar 1919 Foto: Aftenposten

(busser) igang, men de var lidet egnet som omnibusser – aabne og trækfulde. I gaar formiddag stod den første av de nye trafikkbiler på Stortorvet – en svær, elegant bil, malet halvparten sort og den nedre halvdel lysende gul. Paa et skilt stod malet: Østensjø – Stortorvet"

Prisen var 1 kr pr. tur på hverdage og 2 kr i helgene. Dagslønnen for en arbeider i 1920 var 16 – 18 kr (SSB). Takstene var basert på 0,25 kr pr km og ble betegnet som "billig" taxitariff. Selskapet skulle tjene penger og ble drevet som en slags maxitaxi med faste avgangstider. Først i 20-årene blir det dannet private busselskaper (Schøyen) med den forretningsidé å få flest mulig til å ta bussen inn til Kristiania. Schøyen slo av takstene, innførte klippekort, månedskort, 3 mdr. sesongårskort og årskort for 200 kroner.

En summerende kommentar om synet på Norsk Trafik finnes i Arbeiderbladet drøye tiåret se-

ner: "Den gang Norsk trafikk startet for vel 10 år siden var takstene så høye at folk hadde ikke råd til å kjøre med dem. Det måtte i høyden kun bli en enkelt gang at man tillat seg den flott-het. Å kjøre med Norsk trafikk til og fra sitt arbeid var ugjørlig, og det forkom omtrent ikke, og vognene gikk derfor som regel hel og halv tomme."

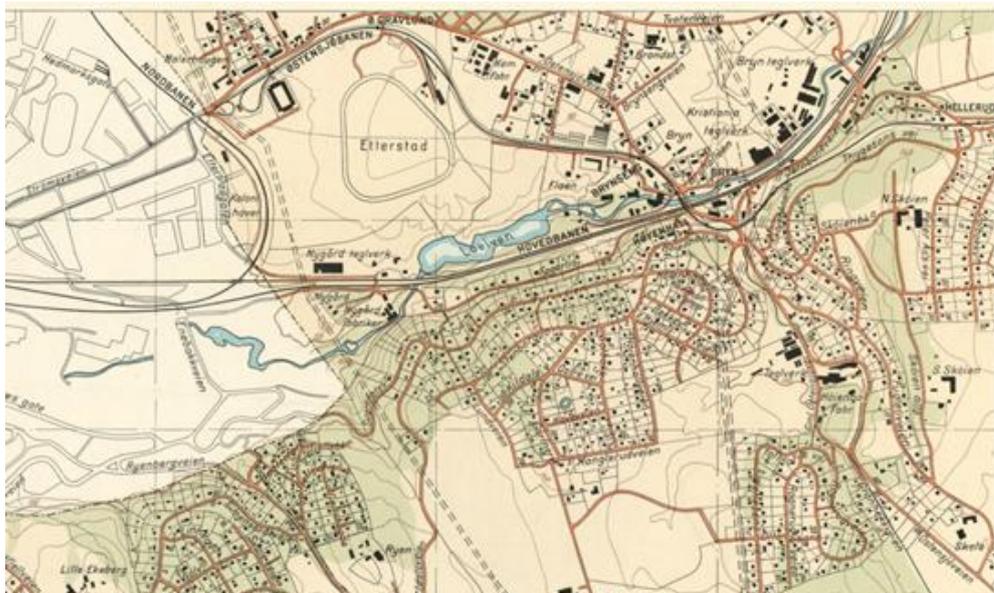
Norsk Trafik A/S

Automobilrute

Stortorvet — Vaalerengen — Østensjø.

Fra og med lørdag 1. februar indsættes den første av vore nye indelukkede omnibusser i ruten Stortorvet—Østensjø. Ruten er forandret og utvidet. De nye ruter er indtat i ruteboken for Norge og blir utlagt i sporvognene til Vaalerengen og paa Bryn jernbanestation samt faaes hos chaufførerne. Extravogner til selskaps- og aften-turer utenom ruterne kan bestilles ved henvendelse til kontoret, Skippergaten 9. Telefon 8610 f. (Rek. 5471)

Det har ikke lyktes forfatteren av dette skrift å finne noen betegnelse over holdeplasser for bussruta. Selve traseen ut av Stortorget via Schweigårdsgate, Strømsveien og Østensjøveien gir seg selv. På veien passeres kommunegrensen og trikkesløy-fene ved Etterstad. Endeholdeplassen ved Østensjø har jeg ing-

Første detaljkart som viser veier, baner, industri og bebyggelse i vårt område. Kartutsnitt Aker 1938 1: 10000; blad 4 og 5 (Oslo kommune, Byarkivet)

en beskrivelse av. En ren spekulasjon blir at den lå i krysset Østensjøveien/ Ulsrudveien. På kartutsnittet fra 1938 "slutter" Østensjøveien her før den svinger inn på tunet til Østensjø gård. En endeholdeplass her har god dekning til de fleste etablerte villastrøkene i området.

hold. NSB kjøper opp de siste aksjene på Hovedbanen fra private hender og etablerer seg også som et kollektivselskap.

Gunnar Reiby sier i sitt skrift () at:

"I midten av tyveårene, visstnok i 1927 kom de elektriske lokomotivene og avløste

"jernhestene." Det var billig å reise med toget den gang. Et månedskort fra Bryn stasjon ned til byen kostet 10 kroner, og skoleelever mot skolebevis betalte 5 kroner. Den gang lå Østre Aker gymnas i St. Olavs gate i Oslo, så det var mange som hadde glede av denne ordningen. Dette gjaldt også for læregutter og andre som gikk på aftenskole, selv om i hvert fall læreguttene hadde en liten inntekt. Denne ordningen gjaldt inntil man fylte 18 år. Det sier seg selv at det var mange som benyttet toget den gang, da en måneds billett for voksne på Østensjøbanen kostet

12 kroner fra Høyenhall. Månedskortene gjaldt også i helgene."

Kilder:

Avisartikler fra Aftenposten, Social-Demokraten, Morgenposten og Dagbladet i perioden 1917-1931 (Nasjonalbiblioteket).

Oslo Byleksikon (Gyldendal 1987)

Aker 1837-1937 Bind 3.

(Nasjonalbiblioteket digitalarkivet)

Akersbanerne; Strandholt, Thorleif; København : Sporvejshistorisk Selskab, 1990 (NB digitalarkivet)

18. desember 1923 åpner Østensjøbanen som trikkelinje fram til Bryn og 10. januar 1926 til Oppsal. Behovet for busslinjen opphører. Konkurransen ble etter hvert for hard for Norsk Trafik, som gikk inn i Schøyen Bilruter. Utover 20 åra blir kampen om passasjerene intensivert fra flere

Byggingen av Østensjøbanen sett fra nåværende Skøyenåsen mot Tveten gård.

En konsekvens av de forbedrede kommunikasjonene rundt byen, var at journalistene fra dagsavisene i Kristiania dro ut på oppdagertur i distriktet og lagde små artikler om livet i provinsen. Artikkelen under er en av skildringene fra den tiden.

Sosial-Demokraten 18.06.1918

Et besøk blandt "natur- forskerne".

Indianerliv i Kristiania omegn.

Hele sommeren tilbringer mindst tusen husvilde fra Kristiania sitt liv i byens omegn. De bor enten i barhytter, jordhuler eller ganske simpelt under et tæbusket grantræ.

Især holder de til rundt om Huldreberget ved Aarvold og i Raadalen ved Troldvandet.

Jeg gjorde igaar en tur op i disse trakter bak Kristianias fattigste østkant og jeg fant folk i rad og række: Først en gammel gubbe, som sat alene paa huk og kokte kaffe, saa to gamle kjærringer og saa ikke langt fra dem i en bergh ved Østensjø en gammel mand, som kokte suppe i en zinkbøtte, en kjærring, som stoppet strømper og en ganske ung, kjæk sjømand, som netop sat og fortalte dem skrøner fra Russland

- Vi bor hos'n "Nils" sa de. Han holder blaat tak og grønt gulv. Vi

kaldes selv naturforskere, fordi vi er saa glade i at ligge rundt om Kristiania og studere naturen.

- Hvad lever dere av?

- Aa kjærringerne gaar i byen og sælger brisk og vilde blomster og løv og saa tigger de litt mat ved siden av. For pengene for bisen og blomsterne kjøper vi saa litt ind til ganske hyggelige smaaskaper.

Paa turen videre op gjennom skogen traf jeg en fuglefanger og spurte ham:

- Har De set mange naturforskere her omkring?

- Ja i aar er det ualmindelig mange av dem paa grund av det deilige veir. Det er i virkeligheten ogsaa sundt at ligge ute om natten. Jeg kjender en naturforsker som nu er 77 aar gammel og frisk som en

fisk, tiltrods for at han har været alt andet end forsiktig med sin helbred. Om vinteren ligger han på teglverkerne og om sommeren i skogen. Han heter "Bjørn" blant sine kamerater og han lever væsentlig av at være "fillepiller"-

- Er de ærlige alle disse naturforskere ved Kristiania?

- Aa nei, det er nok ofte saa som saa. For at faa litt bedre middagsmat hænder det jo ikke sjelden at de napper en kanin eller en hane. Det har hændt at de ogsaa har tat grisunger, men det er meget sjelden.

I almindelighet er de meget heftige og gemytlige folk, naar man træffer paa dem, men det hænder jo ikke sjelden, at de laver slagsmaal inbyrdes. Morsomt har de det forresten mangan gang med musik og sang.

Vandring i Fjellhus hageby!

Av Bjørn Lilleeng

Lørdag 29.april var det klart for vårens historiske vandring. Denne gangen i Fjellhus hageby med en avslutning i Østre Aker kirke. Turledere var Sara Pihl og Roger Pihl. En nydelig vårdag var den perfekte ramme rundt kunnskapsrike formidlere!

Selv om Fjellhus er "nabobygda" til Bryn, er området forbausende lite kjent for disse naboene. Og stort oppmøte, ca 50 personer, tydet på at vi var mange som ønsket å lære mer.

Navnet Fjellhus kommer fra

Fjellhus gård som i sin tid var en del av det historiske storgodset Teisen. At det var et storgods støttes også av at det på Teisen ble det funnet en stor sølvskatt i 1844. Den befinner seg i dag på Kulturhistorisk museum. Trolig ble den grav ned (av Teisenbonden?) sånn omtrent på 960-tallet.

Fjellhus ble skilt ut som eget bruk tidlig på 1700-tallet. Rett før 1900 ble gården solgt til Mandalsgatens høvleri i Kristiania som trengte mer plass. Selve gården ble forpaktet bort noen

år, men driften tok slutt rett etter andre verdenskrig. De siste, felleferdige bygningene ble revet i 1971.

På 1930-tallet begynte utparseleringen av villatomter i regi av Mandalsgadens Høvleris eieendomsselskap, og særlig etter krigen skjedde utbyggingen raskt.

Hvor er så grensene mellom Fjellhus hageby og resten av Teisen? Hvis man går Teisenveien fra Bryn skole i retning E6, ligger Fjellhus på høyre side av veien og slutter der man krysser

Fjellhus gård i landlige omgivelser i 1950

E6. Riktignok ble Lille Fjellhus skilt ut som egen gård på 1850-tallet. Den gården lå på andre siden av E6, innenfor grensene til det som nå er kirkegården til Østre Aker kirke.

Vår vandring startet på Bryn skole fra 1900. Befolkningen økte raskt rundt århundreskiftet og Bryn skole tok over for Ulven skole, som samtidig ble nedlagt. Et antall på 300 elever ved oppstarten forteller om høy befolkningstilvekst. Den første overlæreren, Ole Devik, drev banebrytende pedagogisk virksomhet. For Bryn skole fikk etter hvert landets første skolehage.

For meg ble vandringen en skattejakt. Inne mellom all moderne bebyggelse hadde Roger plukket ut objekter som til sammen gav et inntrykk av hvordan Fjellhus hadde utviklet seg gjennom tida. Tomta til huset til Albin Jansen i Teisenveien 35, ble skilt ut i 1911. Albin jobbet på Fyrstikkfabrikken og fikk etter hvert ansvar for fyrstikkfabrikkens fattigkasse. Visstnok var det slik at Albin også bestemte hvem som var verdig mottaker av slike ytelser.

Ikke så mye å finne igjen av Fjellhus gård. Et pæretre. En treklynge som omringet et lysthus. Men nok til å skape undring over hvor fort landskapet endrer seg i våre dager.

Og steinen som ligger i kanten av Lunden, parkområdet. Ikke visste jeg at dette er gravsteinen etter yndlingshesten til Emmanuel de Thygeson, Norges største sjørøver (se tidligere nummer av Rundt vannet!) og eier av Skøyen gård i storhetstida på 1820 og 30-tallet.

(ble visstnok etablert som midlertidig i 1985) over E6 ligger politistasjonen i Teisenveien 4. Befolkningsvekst, industribygging, bryggeri gjorde at folk klaget over en del uro i området rundt Bryn på 1890-tallet. Aker kommune etablerte derfor en del faste politistasjoner i denne perioden, og politistasjonen på Teisen var i funksjon fram til 1960-tallet.

Og mens vi passerer E6 over en strøm av biler nevner en i vandrergruppen at hun husker da

Bryn politistasjon, Teisenveien 4. Foto: oslobilder.no

I Lunden kan vi i dag se tuftene etter krigens tyskerbrakk. Men i dag er det bare en park til glede for lokalbefolkningen.

Rett før den "midlertidige" broa

var lyskryss mellom E6 og Teisenveien. Dette må ha vært på 1960-tallet, for tidlig på 1970-tallet ble veien her firefelts.

Vi rundet av en vellykket vand-

ring med omvisning i Østre Aker kirke. Sara Pihl gav oss en fin orientering både om kirkebygg og kirkegård. Noen av oss

våget oss opp i tårnet, en litt småskummel opplevelse. Godt å komme ned igjen til kaffe og kaker!

Og for de som ønsker flere detaljer og bilder fra vandringen anbefales søstrene Pihl sin hjemmeside: sostrenepihl.no

Fjellhus gård 1941. Foto: Wilse (NB)

Østre Aker kirke 1920 Foto: Wilse (NB)

Østensjø historielag

Om historielaget Epost Meld deg inn!

Historielagets styre i år 2017

Leder: Knut Helge Midtbø

Kasserer: Knut Helge Midtbø

Styremedlem: Frode Ciljan Jakobsen

Styremedlem: Kari Ravnaas

Styremedlem: Roger Pihl

Styremedlem: Per Ove Dahl

Varamedlemmer: Lars Kristofersen, Liv Thorstensen

Valgkomite: Bjørn Lilleeng, Leif Dan Birkemoe, Arnfinn Aabø

Revisor: Marit Walløe

Adresse

Østensjø historielag

Postboks 9 Oppsal

0619 Oslo

Giro: 6061 05 18055

Organisasjonsnummer 996 600 467

E-post

histlag@online.no

Østensjø
Kunstforening

VELKOMMEN TIL ØSTENSJØ KUNSTFORENING

- Er du interessert i kunst og kultur?
- Har du lyst til å lære å tegne og male?
- Liker du å treffe hyggelige mennesker og høre interessante foredrag og dra på turer?
- Er du interessert i lokal kunst og kulturhistorie og kanskje bli med på historiske spill?

Østensjø kunstforening arrangerer foredragskvelder og turer og har to aktive maleklubber med dyktige lærere for ferske og erfarne amatørmalere.

Vi samarbeider med Østensjøvannets venner, Østmarkas venner og Østensjø historielag, bl.a med å lage Kulturkartet for Østensjø bydel og arrangere det store spillet om Sarabråten.

Vil du vite mer?

Se på vår facebookside: Østensjø kunstforening

eller ta kontakt:

Leder Odd Hermann Uglem: 971 70 689, hermaug@online.no

Nestleder Nina Hovda Johannesen: 908 73 566, nina-hj@live.no

Thomas Heftye senior hadde mange store og viktige gjester på Sarabråten.

Thomas Heftye jr. med kone og sønn foran sin staselige bolig på Sarabråten.

Foto: Heftvefamillens album/Sarabråten venner

FAKKELVANDRING TIL SARABRÅTEN

Torsdag 21. september er du velkommen til å følge fakkelskinnet til Sarabråten. Start fra p-plassen ved Østmarksetra/Ulsrudvann mellom kl. 18.30 og 20.00.

For 150 år siden var Sarabråten stedet hvor kongelige, kunstnere og forretningsfolk møttes hos Thomas Heftye. Nå vil vi i Sarabråtenes venner gi deg historisk informasjon og kulturelle innslag på turen inn i Østmarka.

Turen går på god grusvei og er snaue tre kilometer. Flere hundre fakler viser vei og skaper en trolsk stemning i høstkvalden.

På turen innover kan du blant annet oppleve:

- Infotorg ved Ulsrudvann/Folkehjelphytta med ulike lokale foreninger som forteller om sine aktiviteter og det blir salg av kaker, kaffe og brus
- Bildevisning fra vakre Østmarka på storskjerm
- Informasjonstavler ved historiske steder underveis
- Sang og musikk
- Visning av gamle markafilmer
- Servering av kaffe og saft på Sarabråten
- Muligheter for å grille egen mat (vi har tente griller)

Alle er hjertelig velkommen!
Arrangementet er gratis og det er ingen påmelding.

Arrangør er Sarabråtenes venner som er en arbeidsgruppe i Østmarkas Venner med støttespillere fra Nøklevann ro- og padleklubb, DNT Oslo og Omegn og Østensjø historielag. Sarabråtenes venner arbeider for å bringe dette en gang så staselige stedet fram i folks bevissthet bl.a. gjennom informasjon, kulturarrangementer og dugnader. Se også www.sarabratene.no og søk oss opp på Facebook